

TANULMÁNYOK

Miskolczy Ambrus

A VASGÁRDA SZÜLETÉSE

Gyakran mondják a legionárius mozgalom az olasz és a német fasiszmus másolata. Nem az! Az első világháború terméke ez is, az is, pontosabban annak, hogy a békével a világháború nem ért véget. Az egyik legionárius harcos az 1930-as évek derekán a lehető legpontosabban fogalmazott: „Egy szóval nemzedékünk alatt a háború gyermekeit értem. Azokat, akik a lövészárkok hősi és áldozatvállaló szellemét éltették tovább. A 20. század emberei.”¹ Német és olasz fasiszták is írtak így, akik megjárták a háborút, és annak végeztével nem találták helyüket, és lelkesen felkarolták az új politikai vallást. (1933-ban egy SA csapatvezető — anélkül hogy olvasta volna a politikai vallásokra vonatkozó terjedelmes szakirodalmat — így mesélte el, hogy miért lett náci: a létező pártok „érdekszövetségek, hiányzott belőlük a lélek, a szellemi kötelék. Adolf Hitler új politikai vallással jött. Ez a vallás a német nép 1914. augusztus 14-i felkeléséből és népünk 1914–18-as nagy küzdelméből született.”²) Igaz, a fentebb idézett román legionárius 1916-ban, amikor Románia belépett az első világháborúba, még csak 11 éves volt. Viszont hitte, amit írt, fájlalta, hogy lemaradt a harcról, és be akarta pótolni. Ezt tette Ion Moța is, aki 1923-ban a csataterről a hősök véráztatta földjén nőtt fűből szakított magának, hogy talizmánként óvja a gonosztól.³ Ő sem találta helyét a világban, azokkal együtt, akiket nemzedékének nevezett. A nemzedék nem egyszerűen korosztály, hanem magát elitnek tekintő csapat. Vezérét is megtalálta. Mert a harchoz vezér kellett vezér, és vezér nélkül nincs mozgalom. A vezérnek pedig karizmatikusnak kellett lennie. Ehhez adottságokra volt szükség. Elszántságra és hivatástudatra. Ezért lett Corneliu Zelea Codreanu a vezér. A Mozgalom kronológiája az ő születésének pontos dátumával: 1899. szeptember 13-ával indult.⁴ A színhelyet már nem adja meg, egyes legionárius írások szerint Iași, magyarosan Jászvásár, mások szerint Huși, magyarosan Huszváros, (apja itt némettanárként működött). 13 évesen került a katonai líceumba, 1916-ban a háború lendülete őt is magával ragadta, a frontra is elkísérte apját, de hazaküldték, mint kiskorút. Ekkor még közepes termetű, apjának a válláig ért. Aztán nagy ember lett, munte de om, „hegyember”, (akkora, mint egy hegy) – ahogy a román mondja. Nem kétséges, ő volt a legjobb kiállítású fasiszta vezér. Élettörténete a mozgalom története. De a mozgalom nem egyszerűen az ő tevékenységének az eredménye. Vagy mégis? És ha

---

¹ *Ion Banea*: Rânduri pentru generația noastră. [H. n., é. n. 1935]

² *Michael Burleigh*: Die Zeit des Nationalsozialismus. Frankfurt am Main, 2000. 144.

³ *Valentin Orga*: Moța. Pagini de viață. Cluj-Napoca, 1999. 184.

⁴ Cronologie legionară. h. n. 1953., 1992.

igen, mennyire? A kérdést a „Legionárius Mozgalom” 1990-es nyilatkozata így próbálta megválaszolni: „»A Vasgárda vagy a Legionárius Mozgalom« 1920 végén jelent meg a jászvásári egyetemen, ebbe a szervezetbe gyűlt a román diákok egy része Corneliu Zelea Codreanu vezetésével.”⁵ Ez így kicsit hamis, mert 1927-ben alakult meg a Szent Mihály Arkangyal Légiója, és ennek egyik paramilitáris szervezeteként alapították a Vasgárdát, amely aztán a mozgalom szinonimája lett, és okkal, mert a mozgalom maga is paramilitáris jellegű volt. Viszont az idézet nyilatkozat jól érzékelteti a Gárda és az 1920-as évek antiszemita diákmozgolódásai közötti folytonosságot. Az alapítók pedig 22-es nemzedéknek nevezték magukat.

A 22-es nemzedék

A világháborús győzelem ára avagy I. I. C. Brătianu hatalmi játéka

1922 a koronázás éve. Október 15-én a királyt, Ferdinándot és nejét, Mária királynét még egyszer megkoronázták immár az új, nagy Románia királyává. Ferdinándot „a lojális”, mert míg nagybátyja, Károly király 1914-ben belehalt abba, hogy nem teljesíthette a központi hatalmakkal, Németországgal és az Osztrák-Magyar Monarchiával még 1883-ban kötött szerződését, és nem léphetett be velük szövetségben a háborúba, mert a koronatanács ellenszegült. Ferdinánd viszont lojális volt a nagy nemzeti célhoz, az ország és népe „kiegészítéséhez”, 1916-ban belépett a nagy háborúba az antant oldalán, és bár kénytelen volt 1918 tavaszán különbékét kötni, mégis 1918 végén hadviselő félként lépett fel. A hivatalos Románia úgy tekintette, hogy Nagyrománia az ő műve, miközben az erdélyi és magyarországi románok nemzeti gyűlése 1918. december 1-jén kimondta az egyesülést Romániával. A konzervatív államférfi P. Carp, az egyetlen, aki 1914-ben a koronatanácsban amellelt állt ki, hogy Románia Németország és a Monarchia mellett lépjen hadba, miután az ország mégis a győztesek oldalára került, annak ellenére, hogy különbékét kötött keserűen szellemeskedett: „Romániának olyan szerencséje van, hogy nincs szüksége államférfiakra.” Míg az okirályság az egykori vajdaság Moldva és Havaselve területét foglalta magába, mintegy 130 ezer km²-t, az új Románia már Besszarábiát és Bukovinát, valamint Erdélyt, Máramarost, valamint Bihar és Bánság egy részét. Románia területe 295 ezer km²-re nőtt, lakossága pedig több mint felével, 7,5 millióról 16,5 millióra.

A mindenható liberális miniszter, I. I. C. Brătianu, a nagy Ionel, mégsem volt boldog. Keserűen és ravaszul hagyta ott a béketárgyalásokat, mint aki nagyon megsértődött. És azt is tette. Látnia kellett, hogy az történik, amit a két győztes hatalom Franciaország és Anglia akar. Ezért vonult vissza egyébként az Egyesült Államok elnöke, Wilson is. Ő a népek demokratikus önrendelkezési jogára épülő modern demokratikus rendszereket akart, aztán látnia kellett,

⁵ Pentru cunoașterea adevărului. Declarația Mișcării legionare. 1990. (különlenyomat: Țara și exilul. 1990. 9–10. sz.) 8.

hogy szövetségeseit igazán saját hatalmi megfontolásaik vezetik. Európának nem tett jót, hogy így magára hagyták. Franciaország és Anglia az új Szovjetország ellenében akart olyan frontországokat, amelyek egyben Németországot is sakkban tartják. Ugyanakkor Németországot óriási kártérítéssel terhelték. A Habsburg Monarchiát szétszedték, és legnagyobb tartományát, Magyarországot bűnbakként kezelték, és még az is kapóra jött, amit a magyar forradalmak tettek. 1918 októberének végén kitört és győzött a pacifista forradalom – a militarista Európában. Magyarország független köztársasággá alakult, békét hirdető polgári demokráciává. De nem sokáig, mert már születése pillanataiban mohó és könyörtelen nagy és kisimperializmusokkal találta magát szemben. A kommunista utópia lett a kétségbeesés ellenszere. A világforradalom ígézetében a kommunista Tanácsköztársaság megpróbálta a lehetetlent, az ország integritását az egységesülő új világnak biztosítani. Romániának az volt a szerencséje, hogy nem sokkal korábban gyorsan legyőzték, így még rendelkezésére álltak olyan erők, amelyekkel a Tanácsköztársaságot gyorsan leverte és Budapestre is bevonult a román hadsereg, amíg ki nem parancsolták a nyugati hatalmak, akik nem igazán vették jó néven az akciót. Igaz, azok a magyar hatalmi csoportok invitálták be a románokat, akik aztán hatalomra kerülve, a területi revízió lehetőségeit keresték, és az is igaz, hogy a magyar vörös hadsereg vezérkari főnöke átadta a román félnek a gyors győzelemhez szükséges információkat. Az árulást azért mentse a román királynak tett magyar ajánlat, éspedig az, hogy fogadja el a magyar koronát, és így Ausztria-Magyarország helyett, új birodalom jött volna létre Magyarország-Románia. A román elit persze nem vették komolyan az ajánlatot, hiszen az újonnan megszerzett területek fölött osztatlan hegemoniát akartak, de geopolitikai realitása sem volt az elképzelésnek nagyhatalmi támogatás nélkül. Még az aktuális nagyhatalmi támogatás is több vonatkozásban sértette Brătianu önérzetét és politikai elképzeléseit. Bele kellett törődnie abba, hogy a Bánság egyik részét Szerbia kapja meg, amely nem kötött különbékét. Ennél is jobban bántotta az, hogy a nyugati hatalmak rákényszerítették Romániára a nemzetiségi kisebbségek bizonyos jogainak elismerését és a zsidóemancipációt. Igaz, a magyarországi románok és Románia egyesülését kimondó 1918. december 1-jére Gyulafehérvárra összehívott népgyűlés határozata kimondta „a teljes nemzeti szabadságot az együttélő népeknek”, és leszögezte, hogy azok létszámuk arányának megfelelő arányban képviselhetik magukat a közigazgatásban, a kormányzatban és az igazságszolgáltatásban. Ezt később sokan azok sem vették komolyan, akik azt hitték, majd azt teszik. Még kevésbé az ókirályságbeli liberálisok, akik egyesülés helyett egyesítést értettek, az elnyomott testvérek felszabadítását, és saját hegemoniájukat.

A zsidók emancipációjára viszont azért is szükség volt, mert az újonnan megszerzett területeken a zsidók korábban teljes jogú osztrák-magyar állampolgárok voltak, az izraelita felekezet pedig bevett vallás. Romániában pedig korábban csak pár ezer zsidó kapta meg az állampolgárságot, a többség idegen védelem nélküli idegennek minősült, nem volt választójoga, földtulajdonszerzését korlátozták, és ha a politikai életben elhatalmasodtak a feszültségek, akkor

hatékony szelepnek bizonyult a zsidóüldözés, amiről a mérvadó magyar sajtó mély undorral írt. 1920-ban megfordult a helyzet. Magyarországon proto-rasszista törvénnyel bevezették a numerus clausust, korlátozták az egyetemi tanulmányokat folytatható zsidók létszámát, és a közéletben az antiszemitizmus mozgósító politikai hívó szó, sőt az értelmiségi világba is behatolt, méghozzá a reformkonzervatív szemléletbe, amelynek akadt olyan történész képviselője, aki a magyar hanyatlást zsidó bevándorlással magyarázta, bűnbakká téve meg a zsidók egy részét. Ugyanakkor Romániában a nemzeti történész, N. Iorga felhagyott korábbi antiszemita retorikájával, hosszú ideig. Romániában a korábbi oligarchikus liberális rendszert felváltotta a liberális demokrácia – a maga balkánias vonásaival. Ezeket Brătianu ügyesen tudta manipulálni, de félt is tőlük, például attól, hogy ha Párizsból hazatér, akkor a bukaresti vasúti állomáson már dühös tüntetők várják, ezért aztán még Sinaián leszállt a vonatról, és autóval folytatta útját.⁶ Néhány évig hagyta, hadd kormányozzanak mások, 1922-ben aztán pártja, a Nemzeti Liberális Párt szokatlanul kemény, erőszakos és korrupt módszerekkel újra hatalomra került, vele az élen.

Romániában új állam kiépítése, az eltérő fejlettségű területek integrálása volt a feladat, folyt az alkotmányozás. Ugyanakkor feléledt a háború alatt visszaszorult antiszemitizmus, amelynek az 1907-es parasztfelkelés után már pártja is lett. Nem „a zsidókérdés” és az antiszemitizmus volt az ország fő problémája, de az antiszemita számára „a zsidókérdés” fedett el mindent, másról nem akartak tudni, vagy inkább mindent ebbe foglaltak bele. Hogy miként, azt jól érzékelteti Codreanu önéletrajza, amelyben élő példaként állította magát a mozgalom, és ország-világ elé.⁷

Corneliu Zelea Codreanu felserdülése és színrelépése

Kövessük a Kapitány szellemi fejlődését, és aztán később próbáljuk meg az antiszemitizmust magát jellemezni. Szellemi fejlődésről egyébként némileg azért beszélni, mert Codreanu az antiszemita hagyományban nőtt fel. Apja, Ion Z. Codreanu a moldvai Huși-ban középiskolai (német) tanár, és az antiszemita párt lelkes híve volt, aki nem egyszer a parlamentbe is bekerült, amolyan verekedőnek ismerték őt is, ugyanakkor őt magát is meg-meg akarták verni, sőt ölni is, így 1920-ban okkal tehetette szóvá, hogy nyolc évvel korábban a választási kampány alatt és után gyermekei éjszaka gyakran felriadtak a rémülettől.⁸ Az otthoni harcias légkörben felnövő ifjú Codreanu aztán a katonai líceumban megtanulta a rendet és a fegyelmet, és a hierarchia tiszteletét. Mindez — önéletrajza szerint — itt ivódott a vérébe.⁹ De tetteit ismerve, inkább azt tanulta meg, hogy másokat miként szoktasson rendre, fegyelemre és a hierarchia tiszteletére.

⁶ *Henri Prost*: *Destinul României (1918–1954)*. Buc. 2006. 55.

⁷ *Corneliu Zelea Codreanu*: *Pentru legionari*. Sibiu, 1936. (1940-ben újra kiadták, mint az 1936-os címlappal, ezt pedig 1993-ban Temesvárt.)

⁸ *Totalitarismul de dreaptă în România. Origini, manifestări, evoluție 1919–1927*. [I.] Szerk. Ioan Scurtu. Buc. 1996. 210. (továbbiakban: *Totalitarismul*, I.)

⁹ *Codreanu*: *Pentru legionari*, 11.

A kommunista Petre Pandrea szerint Codreanul a kadetiskolában társai lenézték középszerűsége miatt, úgy nézett ki, mint egy esetlen paraszt, viszont jó szervezőként a hőcsatákban tűnt ki, egyébként olyan lelki sérülések érték, (például a nagyobbak taknyosnak nevezték), amelyeket felváltva bosszúban és bűnbánatban élt ki, vérszomjas maradt, korlátolt és lelkiileg fogyatékos.¹⁰ Később, amikor Pandreát elvtársai hosszú évekre börtönbe zárták, és az 1960-as években rabként vallott a Gárdáról, Codreanu iránti gyűlöletét is megvallva már csak korlátoltnak, tanulni nem akarónak, mániakusnak, mozgáskényszeresnek tartotta egykori iskolatársát, és mindenekelőtt jó szervezőnek, aki a játékokban is nem ügyességével, hanem szenvedélyességével tűnt ki, és állt a csapatok élére. A börtönben még több legionáriust megismert, cellatársak is voltak, és emlékeit azzal a szándékkal vetette papírra, „hogy 2000 után tanúságként szolgáljon a kor, annak komoly személyiségei és a bohócai iránt érdeklődő történész számára”. Ugyanakkor sokkal több újat — egy-két zaftos pletykán kívül — nem örökített meg. A legfontosabb következtetés: „A Vasgárda kimérának vagy titoknak tűnik, ha nem Corneliu Z. Codreanu szervező tehetsége felől próbáljuk értelmezni.” És írta ezt annak tudatában, hogy egyik éllegionárius börtöntárs-barátja a Kapitányt „minden konfúzió mesterének” nevezte, ő maga pedig a Vasgárdát „az ifjúság tragikus, véres tévedésének” tartotta, és egyszer úgy összeszólalkozott a Kapitánnyal, hogy majdnem párbajra került sor, mert az barátságosan őt zsidóbérencként üdvözölte, mire ő Takony-hülyének nevezte egykori iskolatársát. A börtönben Codreanul Catilinának tartotta, magát pedig Cicerónak, aki megörökítette a Rómát felfogatni akaró összeesküvőt: „Néhány évtized múlva Codreanu tragikus történetét a mi időnk rejtjeles krónikáiból és regényeiből próbálják felfejteni, megsárgult papirokból, talán ezen emlékiratokból, amelyeket az örökkévalóság lámpája mellett írok.”¹¹ Azt nem tudom, hogy ez a lámpa a börtön sötétjének volt a metaforája, vagy valóban kapott egy asztali lámpát, és megbízást, hogy írja le, amit tud. Mindenesetre felsőhajtása jól érzékelteti a források szűkösségét és értelmezésük nehézségeit, mert a Kapitány és a Vasgárda hőskorszaka után kevés írás maradt fenn, és a besúgó jelentések is rejtjelezettek a maguk módján.

Meglepő, hogy hiteles adatot eddig nem tettek közzé a Kapitány ifjú éveiről. Amit igen, olykor azt is kiforgatták, méghozzá oly módon, hogy azzal gyakorlatilag megemelték, miközben leminősíteni próbálták. Például, miután Codreanu 18 éves korában elvégezte a botoșani-i katonaiskolát, őrmesterként lépett ki, és minősítésében az áll, hogy nagyon jó őrmester lesz, ezt úgy állította be az egyik egyébként kiváló munka, hogy nem minősítették tábornokságra alkalmasnak.¹² Kérdés, hogy 18 éveseket szoktak volt már előre így minősíteni? Aligha. Kérdés az is, hogy miért nem folytatta katonai tanulmányait, miért tanult inkább jogot, ő, aki a jog fölé helyezte magát. Vajon azért, mert a katonai hierarchiában a saját alárendeltségét nem tűrte? Viszont az, amit a minősítés-

¹⁰ *Petre Pandrea: Portrete și contorverse*. București, 1945. 251.: „sanguinar, bariolat și sincopat psihic”.

¹¹ *Petre Pandrea: Garda de fier*. Buc. 2001. 31., 68., 183., 186., 188., 555.

¹² *Francisco Veiga: Istoria Gărzii de Fier 1919–1941*. Buc. 1993. 51., 324.

ből mellőzött az idézett mű az a következő „nagyon intelligens”, magatartása példás, vérmérséklete szangvinikus, jelleme szelíd.¹³ Ez némileg megerősíti azt, amit Pandrea egykori iskolatársa lelkiállapotának hullámvázáról írt. Élete a bosszú és a bűnbánat dialektikáját is példázza, ami jó kiállása mellett szintén kiemeli a fasiszta vezérek társaságából. Környezete, a családi légkör, olvasmányai viszont valósággal sodorták a fasiszta mozgalom élére, és nyilván az élenjárás, a vezetés azon szenvedélye, amelyről ugyancsak Pandrea írt. Az előbb idézett szelektíven hivatkozó szerző is megjegyzi, hogy Codreanu időnként „rendkívül komplex embernek tűnhetett,” miközben „sikere koncepciója és a kivitelezés egyszerűségének tudható be”.¹⁴ A leghitelesebb az, amit ő maga — Codreanu — mond el saját magáról. A fasiszták — a maguk módján — őszinték. A kommunizmus és a faszizmus különbségéről általában azt hisszük, hogy az előbbi szép, jó, humanista eszméket hirdetett, de azokat meghamisította és deformálta, míg náciizmus eszméi eleve rosszak voltak, ezért nem lehetett deformálni, csak alkalmazni.¹⁵ Legfeljebb a tényközlést övező heroikus frazeológiát kell lehántani, a tények önmagukért beszélnek. Codreanu — immár több nyelven is olvasható — önéletrajza is önmagáért beszélő munka. Azért is, mert nem szeretett írni, és maga is megvallotta, hogy szívesebben vág fát, mint ír.¹⁶ És aki ilyeneket mond, legfeljebb elhallgat bizonyos dolgokat.

A román irodalomból a xenofob mozzanatok ragadták meg az eszmélkedő gyermeket, aki N. Iorga és A. C. Cuza cikkeket falta. Iorga széles látókörű történész, enciklopédikus elme, igaz, antiszemita, de antiszemitizmusának intenzitása változó,¹⁷ 1918 után több mint egy évtizeden át a megértés szellemében írt a zsidókról, a numerus clausus közepkori babonának minősítette.¹⁸ Az 1848-as forradalmak bukása után a román nacionalizmus erősen összefonódott az antiszemitizmussal. Ennek rasszizmusba hajló formáját Cuza képviselte, eredetisége agresszivitásában rejlett, helyzete is eredeti: antiszemita közhelyeket összeollózó munkával lett egyetemi tanár, a politikai gazdaságtané. A furcsa páros 1895-ben részt vett az „Egyetemes Antiszemita Liga” alapításában, aztán 1910-ben együtt hozták létre a Nemzeti Demokrata Pártot,¹⁹ amelynek Ion Zelea Codreanu is oszlopos tagja lett. 1919–20-ban mindketten ott voltak a parlamentben, és a házelnök, Iorga életét keserítették – szellemeskedéseikkel. Ma inkább csak kínosan mosolygunk, de akkor ott jókat nevettek. Az idétlenkedés gazdag tárházából a legszellemesebb megnyilvánulás talán az volt, amikor Cuza egykori harcostársa, Iorga filoszemitizmusát megsokallva — a tudós-poli-

¹³ *Corneliu Georgescu*: Un om și o acțiune. Sibiu, 1925. 6.; Ion Banea: Căpitanul. Timișoara, [1936.] 1995. 16.

¹⁴ *Veiga*: Istoria Gărzii, 51.

¹⁵ *Ernst Nolte – Thomas Roman*: Questions a Ernst Nolte. (<http://www.eurozine.com/articles/2003-03-28-roman-fr.html>) (2012-02-12) Nolte szerint ez a különbségtétel jogos, de neki azért nem tetszik, mert fel kell tennünk a kérdést, hogy a jó eszmék deformálása, vajon nem akkora rossz, mint a rossz eszmék kivitelezése.

¹⁶ *Veiga*: Istoria Gărzii, 51.

¹⁷ *William O. Oldson*: The Historical and Nationalistic Thought of Nicolae Iorga. New York, 1973.

¹⁸ *Leon Volovici*: Ideologia naționalistă și «problema evreiască» în România anilor 30. Buc. 1995.

¹⁹ *Volovici*: Ideologia, 41–43.

tikus hiúságára célozva — a szakállas asszony menopauzáját emlegette.²⁰ Corneliu Z. Codreanu a '30-as évek derekán Cuza-Iorga olvasmányaiából három életeszmenyt emelt ki, ezek: minden román egyesülése, a parasztság számára tulajdon és politikai jogok megadása, a zsidókérdés megoldása. A családi légkörből is ez áradt. Cuza volt a keresztapja. Nővérét Irredentának keresztelték, fivéreit, Traiannak, Horiának, Decebalnak. Corneliu hitelesen emlékezett: Iorgából szívta magába azt a történelemszemléletet, amelyben a nemzet a holtak, az élők és az eljövendők közössége, amely állandó külső és belső veszélynek van kitéve.²¹ Ez csigázta fel a fantáziát, aztán a történelem mozgósított: a világháború, és ami után következett. 1919 tavaszán esetleges szovjet támadás elhárítására mintegy 20 líceumi diákot maga köré gyűjtött a dobrinai erdőbe, ahol hadgyakorlatokat tartották, és fedőszervként megalapították a Mihail Kogălniceanu nevű kulturális egyletet.²² Aztán Jászvásárt is megtalálta az ellenséget mint tanár az ipari mesteriskolában és mint joghallgató az egyetemen. A konfliktust Románia geopolitikai helyzete hozta magával, és az, ahogy Románia a modernitás újabb szakaszába lépett.

Codreanu és Moța egymásratalálása az antiszemita diákmozgalmakban

Moldva alkotta Románia szovjet frontját. Miután győzött a szovjet kommunista forradalom, 1918 januárjában Besszarábiában kikiáltották a Moldáviai Demokratikus Köztársaságot, négyülésen mondták ki a Romániával való egyesülést, és a román hadsereg be is vonult. Ez a Prut és Dnyeszter közötti terület a moldvai vajdaság szerves része volt, a 15. század végén déli tengerparti részeit a török birodalom kebelezte be, majd 1812-ben Oroszország foglalta el az egészet, de 1856-ban a nyugati hatalmak a Duna-hajózás szabadságának biztosítása miatt Moldvának adták át a Delta melletti megyéket, amelyeket aztán Oroszország 1878-ban visszavett, holott Románia mellette lépett be a törökellenes háborúba. Szovjetunió nem ismerte el az első világháborút lezáró békéket. Románia számára állandó veszélyt jelentett a hatalmas szomszéd, mely egyelőre még csak a világorradalom ígéretével fenyegetett. Proletárforradalomnak Romániában nem volt bázisa, de az orosz forradalmi kultúrának mindig is volt hatása Moldvában. Oroszországból települt át a román szociáldemokrácia alapító egyénisége C. Dobrogeanu-Gherea, és az úgynevezett poporanista irányzat egyik hangadója, C. Stere, aki a kisparaszti gazdaságban látta a jövő alapját. Besszarábiával viszont olyan radikálisabb elemek kerültek Romániába, akik a szocialista mozgalmakat erősítették, a jászvásári munkásságot sztrájkra hívták. Ennek reakciójaként alakult meg a Nemzeti Öntudat Gárdája, munkásokból, kézművesekből, kispolgárokból. Elnöke C. Pancu, herkulesi termetű műszerész, harcba szólított, Codreanu pedig lelkesen csatlakozott. A gyárakról leszedték a vörös zászlókat, helyükbe a nemzeti trikolorot tűzték ki. Kereszteshadjáratot hirdettek az idegenek ellen, az egyház nemzeti összetartó

²⁰ *Nicholas M. Nagy-Talavera*: Nicolae Iorga. Iași, Oxford, 1998. 136.

²¹ *Codreanu*: Pentru legionari, 7–9.

²² *Codreanu*: Pentru legionari, 10.

erejére hivatkozva, az internacionalizmussal „a keresztény nemzeti szocializmust” állították szembe. Ez lett Codreanu tűzkeresztése, aki annak rendje és módja szerint verekedett, agitált szóban és írásban. Nemcsak a zsidókra támadtak, hanem Stere híveire éppen úgy, mint akit kommunista vagy szocialista gyanúsának tartottak. A sztrájkmozgalmakat aztán a kormány törte le, és az egyetem lett az agitáció tere. Pancu pedig nyomorban halt meg, anélkül hogy egykori társai felkarolták volna.²³

1920 szeptemberében Kolozsvárt tartották az első országos diákkongresszust, ahol Codreanu elérte azt, hogy a zsidókat zárják ki a diákszövetségből.²⁴ És ezt a '30-as évek derekán sorsfordító eseménynek tartotta, mert e nélkül — szerinte — 1922-ben kommunista forradalom tört volna ki, és nem a nemzeti diákmozgalom.²⁵ Ez egyelőre még érlelődött. A Légió egyik majdani alapítója — aki 1925-ben már megírta az első Codreanu-életrajzot²⁶ — a diákkongresszuson még nem adott számot magának „a zsidókérdés jelentőségéről, sőt — emlékezik — még nem is tudtam, hogy van ilyen kérdés”, de már Codreanuval rokonszenvezett, annál is inkább, mert a magyarok szemtelenek voltak, a zsidók pedig előzőnlóttek „mint a sáskák”, és ezért egyre sürgősebb lett a tisztogatás.²⁷

A diákzavargások következő felvonása már Jászvásár lett. Még 1920 őszén amiatt alakult ki konfliktus, hogy egyházi szertartással vagy anélkül nyissák meg az egyetemi tanévet. Codreanu újra színre lépett, és méghozzá népviseletben. Az első neki szentelt hagiográfiai füzet szerint „a katonaruhát parasztgunyára cserélte”²⁸ – a tetszetős szófordulat jelzi, hogy ezek a fiatalok a háború folytatóiként képzelték és jelenítették meg magukat. Mindenesetre a vezérkedő ifjú — hatalmas husánggal — néhány társával elállta az egyetem bejáratát, és addig nem tágitottak, amíg el nem érték, hogy a hagyományos egyházi szertartással induljon az év, és ne „zsidó és pogány módra, mint ez a szokás meggyökeresedett a háború után a szabadgondolkodók, az elzsidósodottak és bolsevizálók hatására” – mint ezt maga 1933-ban egyik ortodox papnak mesélte.²⁹ Állítólag hatalmas kézitusára — véres verekedésre — került sor, és Codreanu úgy küzdött, mint a Rómát védő Horatius Cocles. A végén a túlerő kidobta az utcára, de amikor bezárták előtte az egyetem kapuit, akkor fejszével esett neki. Végül — élete kockáztatásával — győzött, mert az egyetemi szenátus a további konfliktusok elkerülése végett beadta derekát. Codreanu híveinek száma pedig lassan már harmincra duzzadt.³⁰

²³ *Veiga*: Istoría Gârzii, 49.

²⁴ *Armin Heinen*: Legiunea «Arhanghelul Mihail». Buc. 2006. 105.

²⁵ *Codreanu*: Pentru legionari, 38.

²⁶ *Corneliu Georgescu*: Un om și o acțiune. Sibiu, 1925.

²⁷ *Corneliu Georgescu*: Pe drumul cu Arhangeli. Buc. 1996. 149.

²⁸ *Georgescu*: Un om, 6.

²⁹ *Ilie I. Imbrescu*: Biserica și Mișcarea Legionară. 1940. (www.miscarea.net/imbrescu-ucenicul-harului-divin.doc) 43.

³⁰ *Georgescu*: Un om, 15. A fejszés történetet a vasgárdistákat a nagyenyedi börtönben átnevelő ezredes 1964-es jelentése adja elő: http://www.editurachristiana.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=123:reeducarea-de-la-aiud-raport-oficial&catid=26:cuvantul-christianei&Itemid=85 (2012-07-04)

1921 tavaszán a besszarábiai, idegen diákok sztrájkját törték le, és nem engedték be őket a menzára. És miután az orosz jellegű diáksapkákat kommunista állásfoglalásnak tartották, azokat levették társaik fejéről, összegyűjtötték és elégették, szétverték a szocialista lapok szerkesztősegeit, lapjaikat elégették. Ütlegelték azokat, akik nem tanúsítottak kellő alázatot, ha pedig ezek visszaütöttek, akkor erősítéssel tértek meg a rendcsináláshoz. Így járt Codreanu is, aki egy hírlapárust pofozott fel, mire az egy kővel fejbe vágta, hogy aztán a sérült 50 társával térjen vissza elégtételt venni.³¹ Több felsőbb megintés után ki is zárták az egyetemről, de a dékán — Cuza — nem ismerte el a döntést, őt pedig a joghallgatók társasága elnökévé választotta. Megalapította a „Keresztény Diákok Szövetségét”, melynek csak egy hétig állt az élén, új vezetőket nevezett ki, mert készülni kellett a vizsgákra, a licenciátust igazoló okirat megszerzése után, és miután 26 társával eskü mellettt fogadták meg a nemzeti harc folytatását, közben a jiddis színházi társulat vendéjátékának szétverésével foglalta el magát, 1922 őszén pedig elvtársai adományából összegyűlt a szükséges útiköltség egy németországi útra. Úti célja a német diákok antiszemita mozgalmainak tanulmányozása volt,³² közelből hallgathatta Hitlert, messziről csodálhatta Mussolini hatalomátvételét, a német diákok is megcsodálták az ő népviseletét, és aztán némi keserűséggel és elégtétellel állapíthatta meg, hogy a német diákság megosztott, olyan diákmozgalmakra, mint Jászvásárt, nem kerülhet sor.³³ Az ellenséget fokozatosan a zsidókra egyszerűsítette ő is. A hírre, hogy Romániában immár országszerte antiszemita diákmozgalmak törtek ki, haza jött. A „keresztény” diákok 1922. december 10-én Bukarestben 10 pontba foglalták követeléseiket, mindenekelőtt a numerus clausust, azt, hogy a zsidó diákok aránya csak 4 százalék legyen, mint a zsidóságnak az összlakosságon belüli aránya. Az emlékező Codreanu szerint ez volt „a szent háború deklarálásának napja”.³⁴ Ezt a napot, mint történelmi évfordulót később is megünnepelelték. (1931 decemberében is a nagyszebeni diákkongresszus megintcsak követelte.)³⁵ Codreanu hazatérésével kezdett összeállni a 22-es nemzedék. Találkozott a tett embere a tolléval, az utcai harcos a majdani Vasgárda legokosabb emberével: Codreanu Ion Moțával, akinek iránya szubtilisebb volt, jobban ismerte a szakirodalmat. Szorgosan fordította — két egyetemi tanár segédletével — a *Cion bölcseinek jegyzőkönyveit*, mely művet a cári titkosrendőrség ügynökei készítették egy 1864-es francia antibonapartista brosúra alapján, és adtak ki 1903-ban a zsidóüldözés és a pogromok legitimálására. A könyvecske ugyanis a világhatalomra törő zsidó világösszeesküvést ecsetelte.³⁶ Drumont 1886-os könyve — „A zsidó Franciaország” — után ez lett a fasizmus kézikönyve, tér-

³¹ Totalitarismul, I. 252

³² Totalitarismul, I. 256–257.

³³ *Codreanu*: Pentru legionari, 73.

³⁴ *Codreanu*: Pentru legionari, 79.

³⁵ Ideologie și formațiuni de dreaptă în România. 1931–1934. III. Szerk. Ioan Scurtu, Natalia Tampa, Cristian Troncotă, Dana Beldiman, Tiberiu Tănase. Buc. 2002. 72.

³⁶ *Jacques Bainville*: Les dictateurs. (1935) 176. http://classiques.uqac.ca/classiques/bainville_jacques/dictateurs/les_dictateurs.pdf (2012-05-17) *Vlagyimir Burcev*: A Cion bölcseinek jegyzőkönyvei. Közöséges hamisítvány. Bp. Múlt és Jövő, é. n.

hódítására jellemző, hogy 25 éven belül 200 kiadást ért meg. A *Cion bölcseinek jegyzőkönyvei* még hatásosabb volt, Hitler és Goebbels is merített belőle, 1920-ban jelent meg németül és 1933-ig 33 teljes kiadása látott napvilágot.³⁷ Moța és munkatársai szinkronban dolgoztak európai elvtársaikkal. 1923-ban ki is tudták adni művüket. A román fordítást olyan kommentárokkal látták el, amelyek aktualizálták a meseszerű elbeszélést. Például annak ecsetelésével, hogy a zsidó meg akar fosztani az ősi keresztény hittől, „arra törekszik, hogy megmérgezzon minket, belesülyesszen a mérhetetlen pénzéhség mocsarába, és így a keresztény ne lássa mindenki ellenségét, a Zsidót.”³⁸ Persze keresztény és keresztény között van különbség, mert „az a katolikus, aki protestáns lett, már egy lépést tett a judaizmus felé” – idézi Weilt, ki tudja honnan.³⁹ Oroszországban pedig már a Zsidó az úr.⁴⁰ Ezzel szemben: „Ma mégis a világ elkezdett ébredni. A létért való küzdelemben legfelfegyverzettebb államokból egyre erősödő antiszemita fuvallat indult, nem retrográd, nem obskúrus, nem vallásos indítékú, mint a zsidajok (jidanii) terjesztik, hanem felvilágosult, nemzeti, az önfenntartási ösztön mélységeiből fakadt.”⁴¹ Innen fakadt volna az is, hogy Moța a templomból a kufárokat korbáccsal kikergető Krisztus példájának követését hirdette meg december 22-én a kolozsvári diáklap, a *Dacia nouă* első számában.⁴² Ezt az *imitatio Christit* az idézett szakirodalom (*Cion bölcseinek jegyzőkönyvei*) és valami mélyből jövőnek hitt intuíció bizonyosságaival, valamint hétköznapi tapasztalataival ötvözte, amikor elárulta, hogy a zsidók azért nem isznak alkoholt, mert józanul maradva le tudják igazni a keresztényeket, akiket viszont itatnak, ezért részeg zsidót nem is lehet látni, ám végül is „a keresztény nemesebb, mint a zsidó”.⁴³ (Részegen is? Egyébként a II. világháború alatt az amerikai titkos szolgálat számára a hadviselő felek nemzeti jelleméről tanulmányokat készítettek, elsősorban interjúk alapján, és akadt olyan orosz haszid zsidó, aki kemény alkoholizálásról beszélt hosszan.⁴⁴ Csakhogy a haszid világban a pálinkaivásznak megvolt a maga rítusa, spirituális célja, és az nem az alkoholmámor volt.⁴⁵) Ebben az antiszemitizmusban a modernitás és a hagyomány elemei kapcsolódnak össze, a zsidó kommunista és plutokrata egyszerre. (Az 1923-ban könyvformában is megjelent fordítás 1997-es újrakiadásának címlapján az Amerikai Egyesült Államok nagy pecsétje látható, mint a dolláron.) Ez az antiszemita szimbolizáció legmagasabb foka, legitimálja a genocidiumot.⁴⁶ A Mozgalom kronológiájában Codreanu születésének éve után Moța születése (1902) a második adat.

³⁷ Yves Chevalier: *L'Antisémitisme*. Latour-Marbourg, 1988. 295., 316.

³⁸ *Protocoalele înteleptilor Sionului*. Oradea, 1997. 36.

³⁹ *Protocoalele*, 63.

⁴⁰ *Protocoalele*, 16.

⁴¹ *Protocoalele*, 159.

⁴² *Totalitarismul*, I. 264–267.

⁴³ *Totalitarismul*, I. 268.

⁴⁴ Ilyen interjúk alapján készült: *Joseph K. Folskom - Nikander Strelsky: Russian Values and Character – a Preliminary Exploration*. Sep. American Sociological Review, 1944. June. Library of Congress, The Papers of Margaret Mead, M 39.

⁴⁵ *Schön Dezső: Istenkeresők a Kárpátok alatt*. Bp., 1997. 264.

⁴⁶ *Gavin I. Langmuir: Toward a Definition of Antisemitism*. Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1990. 352.

Az antiszemitizmus „szellemi” és társadalmi alapjai

Nyitott kérdés: honnan ezek az indulatok és ez a dialektika? Nem kétséges, melegágyuk a diáknymor volt, ami részben a diáklétszám gyors emelkedésével függött össze. A diákok létszámát az új rendszer ugyanis több okból is megsokszorozta. Az új Romániának új erőkre volt szüksége, a korábban Magyarországhoz tartozó területről mintegy 200000 ember ment el, nagy részük hivatalnok, és ezt pótolni kellett. Az egyetemek azonban még nem készültek fel a nagy tömegek befogadására, rosszak voltak a diákotthonok, kevés volt a laboratórium, és mindaz, ami például az orvostanhallgatók felkészítéséhez kellett. A nyomornak ugyanakkor kontrasztív jellege volt. Kétségtelen a városi zsidók előnyben voltak a vidéki románokkal szemben, ahogy a városiak a falusiakkal. Az érem másik oldala, az ókirályságban a zsidók nem telepedhettek meg falun. A korábban magyarországi területeken a zsidóság az urbanizáció egyik hordozója volt. Anyanyelvük pedig magyar, ami még külön irritálta az antiszemitákat, és nemcsak őket. Amikor 1923-ban az oktatásügyi miniszter, Constantin Angelescu az erdélyi zsidóknak — a *divida et impera* szellemében — magyar iskolák helyett zsidókat ajánlott, akkor a zsidóhitű magyarok Szent István és Szent László országa mellett tettek hitet, mire Iorga keserűen tette fel a kérdést, hogy az óromániai zsidók miért nem tanúsítanak ilyen odaadást Romániával szemben.⁴⁷ Azt persze nem tette hozzá, hogy miért és miként maradt el az emancipáció, és helyette periodikus zsidóüldözésekre került sor. Viszont kétségtelen, a *numerus clausus* követelését, mint középkori babonát ítélte el.⁴⁸ Az is csak undorral vehette tudomásul, ahogy a kolozsvári román diákok zsidó hullákat követeltek, ürügyként hozva fel azt, hogy a zsidók csak keresztény tetemeken hajlandók korbontani gyakorlatra, és úgy tettek, mintha emiatt törtek volna fel az indulataik, olyannyira, hogy a zavargások miatt az egyetemi évet is törölni kellett.

Az erdélyi, bányászati, bihari zsidók magyar lojalitása némileg még színezte az új romániai antiszemitizmust, de csak színezte. Ion Moța az egyetemes európai antiszemitizmus koordinátái között mozgott: „a zsidóság mindenütt az egész világon kompakt test, idegen nép, egységes, egyazon programmal, amely ugyanabból a Talmudból fakad”.⁴⁹ Az antiszemitizmus logikája nem ismert kegyelmet. Irodalma is kegyetlenül hatalmas. A jelenség jellemzésére célszerűbb csak egy valakit idézni, aki átélte a végkifejletet, mint olyan zsidó, aki kamaszként legszívesebben együtt énekelt volna a gárdistákkal, és aztán miután az iskolából kizárták, kényszermunkára szorították, a túlélést az is biztosította, hogy a klasszikus francia gondolkodók műveiben mélyült el, majd Párizsban ismert szociálpszichológus lett: Serge Moscovici. Jeruzsálemi naplójában így vonta meg tapasztalatai mérlegét: „Azt a kérdést is feltettem magamnak, hogy vajon az antiszemiták nem szenvedtek valamiféle agylágyulásban, nem voltak-e betegek, akiket rasszista hallucinációk és mocsárláz gyötörtek. Nem a velünk

⁴⁷ Nagy-Talavera: Iorga, 248.

⁴⁸ Antisemitismul universitar în România (1919–1939). Szerk. Lucian Nastasă. Cluj-Napoca, 2011. 227.

⁴⁹ Totalitarismul, I. 264

szembeni erőszak és megszállottságuk volt az, amiben én a betegség tünetét láttam, hanem az a mániájuk volt a betegségük, hogy mindenütt minket láttak megannyi álruhában. Valójában mi voltunk az alteregóik, nappal és éjszaka, akik üldözték őket, és ők nem tudtak szabadulni.” Mindezt azután, hogy „a nemzeti eszme Kelet-Európa népeit, és magukat a németeket is, arra a fojtó szükségszerűsége vitte, hogy egyetlen népet alkossanak, olyat, amely egységes a kezdetektől az idők végezetéig.” (Más szóval a német zsidóbb a zsidónál. Az alterego-kényszerképzetet megerősíti Drieu La Rochelle antiszemita regényhőse, aki szerint a keresztény az, „ki hisz a zsidókban”.⁵⁰) Moscovici megkülönböztette a rasszizmust és az antiszemitizmust, ugyanakkor a kettő mégis összeolvadt nála, mert „a rasszizmus — szerinte — nem előítéletekben rejlik, hanem abban, hogy élőlényeket élő illúzióknak, alteregóknak tekint” – tehát, úgy mint fentebb az antiszemita. Ez az adott esetben a zsidók titkát akarja, a privilégiumokat. „Nem azt a privilégiumot, hogy választott nép legyen, hanem léte állandóságát, ami történeti perspektívában, az örökkévalósághoz való viszony. Ezért, aki nem vette volna észre, az antiszemita két zsidóhoz ragaszkodik, mint aki két vasat tart a tűzben: a jó zsidóhoz, aki megalázkodik, belesüllyed a szenvedésbe, és akit sajnálhat, miközben azt várja, hogy lemond a privilégiumáról, és a rossz zsidót, aki önmaga tud maradni, egyenes derékkal, és saját sorsot akar.” És így válaszolható meg a kérdés, hogy az antiszemita miért diszkriminál, a rasszista pedig miért likvidál?⁵¹ Ezzel pedig már benne vagyunk az emberi természetre vonatkozó kérdések azon labirintusában, amelyben nincs biztos válasz, és miért is lenne általános szabály. Ellene mond a magyar zsidók példája. Haragszanak is rájuk azok a zsidók, akik a sokszínű zsidó és az emberi identitás titkát sémákba akarják szorítani. A román antiszemitákat — általában — nem izgatta a zsidók magyar identitása, és nem az ingerelte, hogy magyarok, hanem az, hogy zsidók magyarok lehetnek, mások, és akkor románok is lehetnének, azok pedig ne legyenek, mert nem lehetnek – az ő logikájuk szerint. Zsidóbevándorlásról beszéltek, és számukat több millióra becsülték, holott az egy milliót sem érte el. Óromániában mintegy 300 ezer zsidó élt, az új Romániában már 800 ezer, és mintegy 100 ezer lehetett a bevándorló, akik többsége aztán tovább is ment. A moldvai és besszarábiai zsidók több mint 90% jiddis anyanyelvű volt, a bukaresti szefárdoké már román, a bukovinai zsidók urbanizált rétegei német kultúrában nőttek fel, az erdélyiek jelentős része pedig a magyarban. Az antiszemitákat nem igazán érdekelte a zsidóság tagolódása. Élet-halál harcot hirdettek a zsidók ellen, akik hol kommunisták, hol bankárok, hol egyszerre mindkettő. És természetesen hazaárulók, mint az a Blank, aki 1916-ban azt javasolta a kormánynak, hogy ne Moszkvába küldjék a román Nemzeti Bank aranyfedezetét, hanem Londonba. Ennek az lett volna az előnye, hogy visszakerült volna, és nem maradt volna a szovjet fővárosban.⁵² A kommunizmus és a zsidóság összefüggését a legegyszerűbben a legegyszerűbbeknek — a

⁵⁰ Léon Poliakov: Histoire de l'antisémitisme. II. Paris, 1981. 447.

⁵¹ Serge Moscovici: Chronique des années égarées. 1997. 117., 330-334. <http://classiques.uqac.ca/rtf> (2012-02-27)

⁵² Antisemitismul universitar, 313.

mesék nyelvén — Codreanu első életrajza magyarázza el. Eszerint a kommunisták fel akarják számolni a tulajdont, a nemzetiséget, a családot, a vallást, hogy aztán ebben „az ezt követő káoszban akadály nélkül trónra lehessen ültetni Izrael univerzális császárságát, amiről 5000 éve álmodozik az egész zsidóság”.⁵³

A numerus clausust hirdetőik szerint 4% zsidó egyetemi hallgató már ideális, viszont az antiszemitizmus — a „Ción bölcsei” bölcsességeinek felkarolásával — már túllendült azon a határon, hogy itt meg lehetett volna állni. Jellemző az is, hogy a magyarországi numerus clausus példájára sem nagyon hivatkoztak a harcos tüntetők. Inkább a kultuszminiszter tette ezt, hogy a zavargásokról szóló parlamenti vitában diszkreditálja a követelést, hiszen az „idegen import, magyar import”.⁵⁴ Amikor az antiszemita fantazmákban a zsidó egyszerre kommunista és bankár, akkor a szimbolizáció logikája — főleg, ha azonosnak látszik a történelem logikájával — nem tűri a kompromisszumot, csak az egyéni gesztusokat. Például azt, ahogy Codreanu később egyszer egy zsidó családot kimentett az árvízből, bár hívei vonakodtak a segítségnyújtástól, de aztán követték. Legenda, de van rá tanú, aki azt is elmeséli, hogy egyszer látta a Kapitányt jó ízűt nevetni, éspedig akkor, amikor a kimentett kis zsidó családjával együtt hálából be akart lépni a Vasgárdába, amelyről akkor hallott először.⁵⁵ Vajon a Kapitány nevetése a — Moscovici-féle — „jó zsidónak” szólt, vagy arról, hogy néhány pillanatra megszabadult — az ugyancsak Moscovici-féle — alteregótól?

A '20-as évek elején nem nevettek a harcosok. Rajtuk viszont igen, ha úgy látták, hogy mások játszmáját játsszák. Amikor a zsidóságot képviselő Stern azt tette szóvá a parlamentben, hogy az antiszemita diáklap elhárítja az antiszemitizmus vádját, akkor az egyik öreg róka rögtön közbe is szólt: „a kormánytól tanulta a bizantinizmust”.⁵⁶ Az ókirályságbeli Parasztpárt vezetője, Ion Mihalache pedig egyenesen azzal vádolta a parlamentben a liberális kormányt, hogy az antiszemita diákszavargás diverzió.⁵⁷ Parasztpárti bennfentes is így tudta.⁵⁸ És miért ne lett volna igaza? A brutális választások már maguk is felhívás voltak az erőszakra. Iuliu Maniu, az erdélyi Román Nemzeti Párt elnöke a királyhoz írt (nyílt) levelében arról írt, hogy „a hivatalnokok százainak áthelyezése és eltávolítása, a legvadabb lélekavadászat pénzzel és itallal, letartoztatások és számtalan verekedés, még egyes jelöltek letartoztatása és a választási propaganda megakadályozása kísérték a választásokat.” Ezért az egész

⁵³ *Georgescu*: Un om, 9.

⁵⁴ *Totalitarismul*, I. 290.

⁵⁵ *Vasile Coman*: Amintiri legionare. I. 144. („Menj Isten hírével, van elég legionáriusom” – mondta *Codreanu*. Az esetet sokan sokféleképpen írják le. Coman viszont tanúja volt Moldvában, Tutován. Kevésbé valószínű, hogy a tenger melletti Carmen Sylván mentett volna meg egy Ițic nevű egyént, és arra a szemrehányásra, hogy miért kockáztatta az életét egy „hitvány zsidóért”, azt válaszolta hosszan: „Megmentettem egy embert. Nem számít, hogy zsidó. És jegyezzétek meg örökre, hogy nem a zsidók, mint olyanok ellen kell irányuljon az autentikus legionárius harca, hanem azok ellen, akik Romániának és a keresztény egyháznak rosszat tesznek.” *Flor Strejnicu*: Mișcarea legionară și evreii. Sibiu, 1996. 50–51.)

⁵⁶ *Totalitarismul*, I. 274.

⁵⁷ *Totalitarismul*, I. 299–305.

⁵⁸ *Zaharia Boilă*: Amintiri și considerații asupra mișcării legionare. Cluj-Napoca, 2002. 22–23.

„nemzeti szégyenbe és európai botrányba fulladt”.⁵⁹ Ő maga pedig tiltakozásként egyet tehetett, nem ment el a koronázásra és az 1923-as alkotmányt sem tartotta legitimnek, addig, amíg jó egy évtized múlva már ennek az alkotmánynak a védelmében és erre az alkotmányra hivatkozva politizált. Ugyanakkor a liberálisok éppen az alkotmánnyal bizonyíthatták nyugati protektoraiak előtt liberális és demokratikus elkötelezettségüket. A békeszerződésben kikötött feltételeknek természetesen eleget tettek, formálisan, mert a kisebbségi jogokat lábbal tiporták, a magyar zsidók pedig többszörös nyomásnak voltak kitéve. Brătianu pedig diplomatikusan azt is mondhatta, ha igaz, hogy ha Európa bármelyik országában bevezetik a numerus clausus, ő is bevezeti.⁶⁰ A lényeg: a hatalom birtoklása. A diákszavargások végül is jól jöttek. Jó szelepnak bizonyultak egy olyan helyzetben, amikor a háború alatt fogant társadalmi várakozások nem teljesültek, a reformok miatt addig vezető szerepet is betöltő tekintélyes társadalmi csoportok — elsősorban földesurak — helyzete megrendült, deklasszálódtak, a nyertesek — gazdag vagy középparasztok — pedig többet akartak, a frontharcosok is csalódtak, és frusztráltak érezhették magukat azok a városi elemek is, akik helyzete nem változott, viszont a demokratizálódással látniuk kellett, hogy az addig politikai jogokkal nem rendelkező zsidók immár egyenjogúak.⁶¹ Gyermekeik az egyetemen találkoztak. Az egyetem a társadalmi mobilitás keresztútja, induló állomása volt, és így az egyetem lett az akut konfliktusok színtere, a diákszavargások pedig valami mélyebben tenyésző betegségnek a tünetei.⁶² Erre utal az is, ahogy a zsidókat előszeretettel buktatták meg az érettségén — nyilván — az elmaradt numerus clausus kompenzálásaként,⁶³ ugyanakkor megdöbbentő az is, hogy a diákság egészének milyen csekély töredéke állta ki a vizsgákat. (1921–1932-ben a jogon 122035 diákból 8763 szerzett diplomát; az orvosi karokon 31759-ből 3852; a bölcsész karokon: 58353-ből 1588.)⁶⁴ Ez nem azt jelenti, hogy a diákság salakja lett volna a Mozgalom bázisa. Igaz, Mircea Vulcănescu, aki jó viszonyt ápolt a legionárius elittel és előszeretettel rendszerezte a különböző szellemi irányzatokat és magatartásformákat, a falvak világának mélyéből jött, a városban gyökeretelenné váló diákot állította be prototípusként, méghozzá egy olyat, aki identitászavarában szüleit is megölte. (Az eset nagy sajtóvisszhangot váltott ki.)⁶⁵ És ugyancsak Vulcănescu szerint maga Angelescu miniszter a diáklétszám emeléssel, „kulturalizáló mániájával” lett „az igazi alkotója annak az erkölcsi légkörnek, amelyben kifejlődött a Gárda”.⁶⁶ Kortárs magyar elemző is hasonlóképpen látta: „Munkahelyek várnak betöltésre a társadalmi élet titáni gépezetében, orvosok kellenek, tanítók, szakmunkások, mérnökök, tisztviselők, mezőgazdák. A nemzet jövője függ a munkahelyek megfelelő betöltésétől... Ám milyen vonzereje legyen a néptaní-

⁵⁹ Totalitarismul, I. 248.

⁶⁰ Antisemitismul universitar, 314.

⁶¹ Veiga: Istoria Gărzii, 29–36., 316.

⁶² Lucian Nastasă: Cuvânt înainte. In: Antisemitismul universitar, 17.

⁶³ Irina Livezeanu: Cultură și naționalism în România Mare 1918–1930. Buc. 1995. 103.

⁶⁴ C. Rădulescu Motru: Psihologia poporului român. Revista de filosofie, 1937. 2. sz. 141.

⁶⁵ Adevărul, 1936. dec. 1.

⁶⁶ Mircea Vulcănescu: Naș Ionescu. Așa cum l-am cunoscut. Buc. 1992. 81.

tói állásnak arra az ifjúra, aki csak állampolitikai távlatokban látja az életet és világproblémák megoldásán töpreng. [...] Nem óhajt falun eltemetkezve, távol élni a nagypolitika katlanától.”⁶⁷ Kétségtelen, a Mozgalom hangadói tehetséges vagy szakmailag felkészült fiatalok lettek, ugyanakkor mozgalmuk előzményének a 22-es diákzavargásokat állították be. „...1922-től csak ez az ifjúság csinált történelmet” – mondta 1934-ben a bírácoknak az a Vasile Marin, aki néhány évvel korábban még kormánytisztviselő és parasztpárti volt.⁶⁸ Majd egy év múlva — 1935-ben — így írt: „1922-ben az igazi ifjúság megtalálta saját megváltásának formuláját, és évtizedes harc folyamán, ez lett az egész nemzet megváltásának formulája.”⁶⁹ Codreanu, aki önéletrajzában maga is megvallja, hogy 1922 decemberében — a diáktüntetések hatására — tért vissza Romániába, 1931-ben a nagyszabású diákkongresszuson büszkén jelentette ki: „Én vagyok az, ki 1922-ben a diákságot vezette.”⁷⁰ Kétségtelen, igyekezett az indulatoktól vezérelt diákok élére állni. Abban nincs ok kételkedésre, hogy „az antidemokráciát kezdettől fogva átéltek. Három év alatt csak egyszer választottak meg engem, a Joghallgatók Társágának elnökévé. Egyébként nem választottak meg a harcosok főnökévé, hanem én választottam ki őket.”⁷¹

De mit is csinált még az „igazi ifjúság” 1923-ban és utána?

Az antiszemita Liga

Apák és fiúk együtt

Az „igazi ifjúság”, a fiúk és az apák tevékenysége kiegészítette egymást. Amíg Corneliu, a fiú az utcán harcolt, az apa, Ion a parlamentben a zsidó veszelly ellen érvelt, például annak hangsúlyozásával, hogy a románok nem olyanok, mint a magyarok, akik bárkit megdicsérnek, aki három szót tud magyarul, mert a román a másvérűnek nem mondja, hogy légy román, és kineveti azt, aki rosszul beszél románul.⁷² A vér már prorasszista mozzanat. A 18. század óta kísértett a román politikai gondolkodásban. A római tiszta vérűség hirdetésével a 18. század erdélyi görög katolikus nacionalisták valamiféle revánsot akartak venni a történelmen, sorsuk mostohaságát akarták kompenzálni. Most viszont az antiszemitizmussal és a görögkeleti ortodoxiával protofasiszta konglomerátummá állt össze. Az eszméket még egyelőre az apák képviselték. Ion Moța is apja harcát folytatta, de apja a harcos görögkeleti pap és lapszerkesztő még a magyarokról sem írt ilyen dühvel a magyar uralom alatt, mint a fiú a zsidókról, bár olykor a korábbi magyar elnyomást és a magyar revizionizmust is szóvá tette. A húszas évek protofasiszmusának ideológusa A. C. Cuza professzor volt, aki nemcsak gyermekkori olvasmánnyal szolgált. A harcos diákok, úgy tű-

⁶⁷ *Kakassy Endre*: A Stelescu-pör. Brassai Lapok, ápr. 26. 75. sz. 9.

⁶⁸ <http://www.miscarea.net/marin-pledoarie.htm> (2012-03-08)

⁶⁹ *Vasile Marin*: Crez de generație. Buc. 1937. 126.

⁷⁰ *Dragoș Zamfirescu*: Legiunea Arhangelul Mihail. Buc. 1997. 170.

⁷¹ *Codreanu*: Pentru legionari, 67.

⁷² Totalitarismul, I. 231.

nik, többet foglalkoztak antiszemita propagandával, mint a jogtudománnyal, hogy aztán „vívódásaik közepette” Cuza és N. Paulescu új lapjában (*Apărarea Națională*) megleljék a szükséges szellemi muníciót.⁷³ A Kapitány önéletírásában is idézett tőlük, részben azért mert hatásuk tartós volt, részben azért, hogy érzékeltessék, mire építettek, és — hallgatólagosan azt is, hogy — mit haladtak meg. A romantika korából szól Cuza kijelentése, igaz kissé komikusan egy plagizátor részéről: „A nemzetiség az emberi kultúra alkotó ereje, a kultúra a nemzetiség alkotó ereje.”⁷⁴ A fasizmus teljébe visz az 1922-es cikke, amelyben elmagyarázta, hogy mi az antiszemitizmus mint tudomány, sőt a tudományok tudománya. Két mondat elég: „Az antropológia megállapítja, hogy a zsidajok egymással nem rokon fajok — szemiták, árják, négerék, mongolok — keveréke. Az antiszemitizmus tudománya megmagyarázza a zsidó kulturális sterilitását, mint ennek a korcsulásnak a következményét, és megmutatja, hogy ez a korcsitúra semmivel sem szolgálhatja a többi nemzet kultúráját, ezt csak meghamisítja, kiforgatja sajátosságaiból.” Szomorú, hogy Codreanu szerint háromszor-négyszer is olvasták és tanulmányozták az ilyesmit, egyetemi előadásain tömve volt az amfiteátrum.⁷⁵ Az viszont már komikus, hogy e tudományág művelője 1936-ben — 79 éves korában — lett a Román Akadémia tagja. (Ezért ne ítéljük el a román akadémiát, balkáni térségünkben az akadémiai be- és kiválasztásoknak megvan a maguk gyöngéd bája. Ceaușescu feleségét viszont csak azután vették fel, miután Amerikában több akadémia tagja lett. Az persze túlzás, amit egy román ügyvéd Caragiale, a legnagyobb román drámaíró fejéhez vágott, amikor megerősítette az ellene szóló — alaptalan — plágium vádat: „Nálunk, román földön minden román szerző csak plagizálással tűnt ki, ezt tette minden akadémikus, és majmolás révén tűnik ki minden politikus.”⁷⁶ Mindezt európai vidámság.⁷⁷) Szomorúbb az, hogy Cuzával szemben Paulescu elismert tudós volt, fiziológus, aki feltalálta az inzulint, és többen Nobel-díjra is érdemesnek tartották, de a kitüntetés elmaradt, és a Román Akadémia alelnöke a néhány éve is szóvá tette az igazságtalanságot.⁷⁸ Az antiszemitizmus heveny jellegét mutatja, ahogy egy nagy tudós a Talmuddal és a zsidó világalommal kapcsolatos fantazmák rendszerezésében is elmerült. És ilyenkor sem izgatta a logika, sem a kronológia: „De — amikor a keresztény apostolok az ég színe előtt prédikáltak eszményüket — a Talmud elrejtőzik: ám két függelékük a Káhál és a Szabadkőművesség még nála is láthatóbbak.”⁷⁹ Viszont az, amit a zsidók a keresztény vérről csináltak, látható: apróra vágott gyümölcsökkel vegyítették, és együtt fogyasztották el „a szörnyű ételt.”⁸⁰ Húsvétkor pedig ostyát készítenek keresztény vérből készített hamuból, de olyannak a vérből, akit előzőleg meg-

⁷³ Codreanu: Pentru legionari, 51.

⁷⁴ Codreanu: Pentru legionari, 14.

⁷⁵ Codreanu: Pentru legionari, 58.

⁷⁶ Marin Bucur: Opera vieții. O biografie a lui I. L. Caragiale. II . București, 1994. 173.

⁷⁷ Miskolczy Ambrus: Modern mítoszok csapdáiban. Kolozsvár, 2011. 75.

⁷⁸ Eugen Simion: Cateva precizari in “cazul Paulescu”. <http://www.formula-as.ro/2003/585/accente-2/cateva-precizari-in-cazul-paulescu-4417> (2012-02-13)

⁷⁹ Codreanu: Pentru legionari, 51.

⁸⁰ Adrian Gabriel Lepădatu: Mișcarea legionară între mit și realitate. Buc. 2005. 53.

kínóztak, mint Krisztust.⁸¹ A tudós szerző melegségére legyen mondva, nyugati forrásokból is merített. Codreanu pedig önéletrajzában — mintha ezeket a részeket kompromittálóknak tartotta volna — csak általánosságokat idézett a tudóstól, például azt, hogy hisz a Szent Lélekben.⁸²

Mindez eléggé jelzi, hogy a diák akciók felülről milyen „erkölcsi” támogatást élveztek. Mégis ezekkel az öregekkel nehezen ment az együttműködés a gyakorlat terén. Amikor Codreanu jelezte Cuzának, hogy egy kéz által irányított nemzeti mozgalmat kell indítani, a régi harcos, azzal utasította el a szervezeti keretek kiépítését, hogy elég a nagyszerű tömegmozgalom.⁸³ És itt már tetten érhető a majdani meghasonlás: a szép jövedelemnek örvendő professzorok és képviselők továbbra is a az egyetemi és a parlamenti világban akartak érvényesülni, míg a nincstelen fiatalok a maguk ellenvilágát akarták kiépíteni. Végül egy időre egyesültek a törekvések, és 1923. március 4-én egy jászvásári népgyűlés után megalakították a „Keresztény Nemzeti Önvédelem Ligá”-ját („Liga Apărării Naționale Creștine” = L.A.N.C.) és letették az esküt. Hűséget esküdtek az Egyháznak, a királynak és a Ligának. Codreanu emlékei szerint a diákmozgalmakból még két fasizoid szervezet nőtt ki, a bukaresti „Román Nemzeti Fascia” (Fascia Națională Română), és a kolozsvári „Román Akció” („Acțiunea Românească”), amelyek néhány év múlva beolvadtak a Ligába. A Fasciát már 1922 decemberében létre hozták.⁸⁴ A bukaresti titkosrendőrség, a Siguranța jelentése — szemmel láthatóan — összekeverte ezeket a szervezeteket, úgy tüntette fel a Ligát, mint a Fascia részét, mert ennek „jászvásári szervezete, amely ez év március 4-én alakult meg, A. C. Cuza morális vezetése alatt áll, a tényleges vezetést Corneliu Zelea Codreanu diák gyakorolja.”⁸⁵ Van, aki úgy véli a fenti jelentés alapján, hogy Codreanu elhallgatta a Fasciában való részvételét, talán azért, mert nem akarta, hogy alárendeltsége kiderüljön.⁸⁶ Úgy tűnik, Codreanu jól emlékezett, csak arra nem, hogy Cuza úgy bízta őt meg a szervezéssel, mint ügyvédet.⁸⁷ Elképzeléseit még nem a jog útján akarta kivitelezni, akkor sem, miután már ügyvédi irodát is nyitott, és alkalom adtán ügyvédként is fel-fellépett.⁸⁸ (Egyetemi diplomát nem kapott, csak kari igazolást a licenciátusról.) Egyelőre a terrort választotta, az apák verbális agressziója, a fiúknál már valóságos agresszióba váltott. Codreanu akciózása partizánkodásnak is tekinthető Cuza szabadcsapatában. Munkamegosztásnak is tekinthető, mindenki a maga kompetenciájának megfelelő területen küzdött, ki szóval, ki cselekedettel. Az apák visszafogták magukat, az alkotmányos keretektől nem

⁸¹ *N.C.Paulescu*: Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Francmasoneria. [1913] 26. (<http://www.scribd.com/doc/51947526/Spitalul-Coranul-Talmudul-Cahalul-Francmasoneria-N-C-Paulescu-ca rtea-in-varianta-electronica>) (2012-02-12)

⁸² *Codreanu*: Pentru legionari, 52.

⁸³ *Codreanu*: Pentru legionari, 112.

⁸⁴ Alapszabályai: Totalitarismul, I. 332–339.

⁸⁵ Totalitarismul, I. 321.

⁸⁶ *Mihai Chioveanu*: Fețele fascismului. București, 2005. 287.

⁸⁷ *Codreanu*: Pentru legionari, 120.

⁸⁸ *Pandrea*: Garda, 321.

akartak kilépni, a fiúk éppen ezek ellen a keretek ellen léptek fel, miközben a kommunisták gátlástalanságából is tanultak.

Az alkotmányos antiszemitizmustól az alkotmányellenes terrorizmus felé

A fasizmust sokan reaktív jelenségnek tartják, valójában korábban jelentkező folyamatok artikulálódásának az eredménye, jellege proteikus. Ortega y Gasset 1927-ben úgy látta, „bármilyen úton is közeledünk a fasizmushoz, úgy látszik, hogy ha egyvalami, akkor egyidejűleg, annak az ellentéte is”.⁸⁹ Ugyanakkor kétségtelen, van — mint Umberto Eco — „ős- vagy örök fasizmus”, közös ismérvekkel, például: „félelem a különbözőségtől”, és már a korai fasizmus a betolakodók ellen mozgósít. „Így az ősfasizmus eleve rasszista.”⁹⁰ Igaz, Mussolini kezdetben nem volt antiszemita, csak 1938-tól intézményesítették az antiszemitizmust Olaszországban, korábban a fasiszta pártnak sok zsidó tagja is volt. Codreanu sem tartott indokoltnak olasz antiszemitizmust, mert a zsidók kevesen vannak, olyanok mint Romániában a csángók, Olaszországban antiszemitizmussal fellépni, olyan lenne, mintha Romániában csángóellenes mozgalmat indítanának.⁹¹ (Fű alatt azért rajta voltak a mindenkori hatalom urai, hogy a magyar nyelvet háttérbe szorítsák.) Németországban, ahol nem volt „különbözőség”, lett, kitalálták. Gondoljunk arra, hogy számos „zsidó” nagyság (Martin Buber, Stefan Zweig, Arnold Zweig, Viktor Klemperer stb.) olyan lelkesen köszöntötte az első világháborút, mint a majdani antifasiszták (Thomas Mann, Max Weber) és fasiszták, akik aztán azt a Rathenaut lőtték le, aki rögtön felismerte, hogy a világháború milyen katasztrófa, és Németország talpra állásában kezdeményező szerepet játszhatott volna...⁹² Hitler alighanem igen korán tudta, hogy mi az antiszemitizmus, hallhatta apját, amint a zsidókat szidja, Bécsben is lapozgatta az antiszemita ponyvairodalmat, olykor ki is fakadhatott a zsidók ellen, de a *Mein Kampf*-ban mint valami megvilágosodásról, úgy számol be egy bécsi kaftános zsidó látványáról, mely látvány elindította benne a szellemi tisztázódás folyamatát, hogy a zsidógyűlölet legyen világnézetének — mint ő írta — „gránitzilárdságú alapja”. És aztán hirdesse a világháborút követő forradalmak után, hogy a zsidó a természet rendjének tagadása révén maga a „nem-természet”. Következésképpen megsemmisítendő... A *Mein Kampf*-ban még csak arról írt, hogy a háború megnyeréséhez elég lett volna tizenötezer zsidót idejében elgázósítani.⁹³ És ezzel megérkeztünk ahhoz a „racionális antiszemitizmus”-hoz, pontosabban, ahogy ő nevezte: „az értelem antiszemitizmusá”-hoz, amelynek igényét már korábban, 1919 szeptemberében felvetette, miközben már elvetette az érzelmi antiszemitizmust. Az ő antiszemitizmusában az értelem, a ratio a zsidók „tervszerű törvényes”, tehát állami és hatalmi „eltávolí-

⁸⁹ Kevin Passmore: *Fascism*. Oxford, 2002. [mottó]

⁹⁰ Umberto Eco: *Eternal Fascism: Fourteen Ways of Looking at a Blackshirt* (http://www.themodernword.com/eco/eco_blackshirt.html) (2012-02-10)

⁹¹ Codreanu: *Pentru legionari*, 73

⁹² Amos Elon: *The Pity of It All*. London, 2004.313-322.

⁹³ Eberhard Jäckel: *David Irving's Hitler. A Faulty History Dissected*. Port Angeles, 1993. 23.

tásá”-ban rejlik.⁹⁴ Hitler — jellemző módon — csak „a zsidó” -t tudta meghatározni — úgymond — „pontosan”. Az árját nem. Az önmeghatározás alapvetően a tagadásban rejlett. Az állítás a vér tisztaságának megőrzése. Mivel ez elérhetetlen eszmény, következőképpen a történelem csak romlás lehetett, és a megtisztulás: a bűnösök felelősségre vonása és megsemmisítése. A világháború lövészárkaiban nem egyszerűen az antiszemitizmus kapott újra erőre, hanem annak vér-rasszista változata, a vérdogmára építő fantazma. A vérdogma lényege: a vérfertőzés, ami koitusz útján terjed. Erről szól Artur Dinternek *A vérrontó bűn* című — 1917-es — ma újra lélekrontó könyve. Ma így hirdetik: „A vérrontó bűn a világ áteredő bűne. Elkövetője nemcsak saját vére ellen követ el bűnt, hanem végtelen testi és lelki szenvedést zúdít a tulajdon gyermekeire és azok maradékaira is. A vér ellen elkövetett bűn, a fajrontó bűn, rettenetesen megbosszulja magát. Ezt dolgozta fel megrázó, drámai erővel ez a híres regény.”⁹⁵ Hermann, a főhős már mindent tud, amire Hitler még nem jött rá. A vérkeveredés nem más mint fertőzés: a faj halála. A mérge: a zsidó és a néger vér. Így aztán nem csoda, a főhős felesége, mert a német faj aláaknázásán fáradozó zsidó őse is volt: afro-judeo majmot szült. A második szülésbe bele is halt. Hermann ezek után fajhigiéniai kutató intézetet alapít. Újranősülne. De jövőbelijét korábban megrontotta egy zsidó, mire öngyilkos lesz, gyermekét is megölve. Főhősünk megöli a csábítót. A bíróság felmenti. Nem csoda, hogy 1917-ben még a majdani náci Lehman Kiadó sem akarta vállalni. Nem is jelent meg csak ezer példányban, 1918-ban már elérte a négyezres példányszámot, 1921-ben a 170 000-et, 1927-ben a 235 000-t, 1934-re a 260 000-t.⁹⁶ Így számokkal is mérhető a fertőzés térhódítása. Egyébként magyarul is megjelent: 1922-ben és 1942-ben, végül 2002-ben.⁹⁷ A 2002-es kiadást 2012 áprilisában 2000 forint körül ingadozott az ára, az év elején, amikor a forintra nagyon rájárt a rúd, akkor még 9 Euroért árulták. Ez már elhajlás — mondhatná egy rendes ortodox fasiszta — megrontott a pénz, mint ennek veszélyére — láttuk — Moța figyelmeztetett. Hitler aztán Dintert a „197 tézis” című fajvallási katekizmus miatt — bár neki is dedikált egy példányt — kizárta a pártból, mert a nyilvánosság előtt a protestantizmust nem illett a judaizmussal rokonítani, amit ugyancsak — mint idéztem — Moța tett.⁹⁸ Cuza viszont némileg konzseniális volt a Führerrel, aki legalább annyira kiérdemelte az akadémikusságot, mint román tisztelője. Ő sem tekintette a zsidót fajnak, hanem ellenfajnak, korcsnak. A rományságot árjának minősítette, és ezen árjaság jelvényének pedig a svasztikát tartotta, amellyel már éltek a trák árják, „akiktől a dákokon keresztül származunk”, a kereszt pedig „hitünk jele” – fejtegette 1925-ben az egykori szocialista-ateista.⁹⁹ Román fasiszták ma is büszkék arra, hogy ők hamarabb találták meg az ősi

⁹⁴ Joachim Fest: Hitler. Eine Biographie. Berlin, 1998. 181.

⁹⁵ http://www.szkitianemzeti.hu/catalog/product_info.php/cPath/25_30/products_id/364 (2012-02-12)

⁹⁶ Günter Hartung: Artur Dinter. A Successful Fascist Author in Pre-Fascist Germany. In: The Attractions of Fascism. Szerk. John Milfull. New York - Oxford - Munich, 1990. 116.

⁹⁷ Artur Dinter: A vérrontó bűn. Ford. Nagy Zsigmond. Debrecen, 1922, 1942.

⁹⁸ Artur Dinter: 197 Thesen. Leipzig, 1926. 36.: Der Protestantismus ist nur ein verkrüppeltes jüdisch-römisch Christentum.

⁹⁹ Totalitarismul, I. 540.

szimbólumot, és helyesen jelenítették meg, mert az ő horogkeresztjük nem fordul úgy el, mint a náci, hanem merőleges és vízszintes vonalakkal áll, ez utóbbiak pedig nyílhegyben végződnek.¹⁰⁰ Cuza akadémikus következetes volt önmagához, lelkesen köszöntötte a diadalmasnak ígérkező Hitlert, rokon vonás közöttük az is, hogy mindketten tudománynak hirdették nézeteiket. Csakhogy, amíg Hitler főleg maga agitált és szervezett, a dolgokat kézben tartotta, Cuza kényelmesebb volt, kaszárnyafegyelmet sem akart. Az ifjú Codreanu viszont már azonnal. Jól centralizált, megyei és községi bizottmányok rendszerét dolgozta ki, külön ifjúsági szervezettel. Ez Cuzának nem tetszett, és az még kevésbé, hogy az öreg Codreanu az ő tudta nélkül akarta kinyomatni a szervezeti szabályzatot, de a konfliktus elsimult. Az eset a fiúban csak tovább erősítette az egyszemélyi vezetés célszerűségébe vetett hitét.¹⁰¹

Apa és fia pedig együtt mozgósítottak a gyűléseken a zsidók ellen, akik — hangzott a mozgósító szólam — a diákok magas számával akarják elvenni az országot.¹⁰² A fiú viszont kifejezésre juttatta, hogy ki lesz a vezér, mert — egyes szám első személyben — „megfogadom, diadalra viszem a román népet”.¹⁰³ Octavian Goga, aki korábban a magyarországi románok szenvedéseit költeményeiben örökítette meg, immár az antiszemitizmus publicistája is, megérezte, hogy az ifjúság „új vallást” akar.¹⁰⁴ Aligha éri be azzal, hogy a minapi ateista Cuzával együtt esküsznek Jézus Krisztus egyházára.¹⁰⁵ A professzor — akár Dinter — az Ótestamentumot elvetette. A sors iróniájaként viszont ahogy öregedett — az amerikai újságíró mulatságára — egyre jobban hasonlított az antiszemita karikatúrák torz figuráira,¹⁰⁶ és közben zajos, de kényelmes haszonélvezője maradt a helyzetnek. Egy tanszék olyan jól jövedelmezett, mint egy jó birtok.¹⁰⁷ Cuzának még készülnie sem kellett óráira és szerepléseire, a parlamentet is elszórakoztatta bekiabálásaival, egy-egy kijelentése — a sajtóban! — pedig felhívás volt a bűnre: „Mielőtt meghalok, látni szeretném, ahogy a zsidajok vére sárral keveredik.”¹⁰⁸ Nagyon elkeseredett, mert az alkotmány kimondta az állampolgári egyenlőséget, és ezzel a zsidókat emancipálták. Ugyanakkor az alkotmányos keretek köréből nem akart kilépni.

A hírre — a zsidók emancipációjának hírére — Codreanu sírásban tört ki.¹⁰⁹ A numerus clausus követelése értelmetlennek tűnt. Parlamenti választási demagógiának persze jó fegyver volt, de a fiataloknak ez kevés volt. Ugyanakkor egyre inkább egyedül maradtak. Codreanu ugyan rohamcsapatot szervezett, hogy rárontsanak Jászvásár zsidólakta részére, de már lőfegyverekkel vár-

¹⁰⁰ Șerban Milcoveanu – egykori cuzista, majd legionárius – szíves közlése, 1990 utáni periodikájának (Învierea) címlapjára is ilyeneket helyezett el.

¹⁰¹ *Codreanu: Pentru legionari*, 125.

¹⁰² *Totalitarismul*, I. 323.

¹⁰³ *Totalitarismul*, I. 313.

¹⁰⁴ *Totalitarismul*, I. 343.

¹⁰⁵ *Totalitarismul*, I. 312.

¹⁰⁶ *R. G. Waldeck: Athénée Palace*. Buc. 2000. 89.

¹⁰⁷ *Ioan Scurtu – Gheorghe Buzatu: Istoria românilor în secolul XX*. Buc. 1999. 68.

¹⁰⁸ *Daniel Diaconu: Realitatea unui mit. Corneliu Zelea Codreanu*. Piatra Neamț, 2009. 387.

¹⁰⁹ *Codreanu: Pentru legionari*, 128.

ták őket, ők visszalóttak, a vezetőt letartóztatták, aki előtt minden elsötétült, mert ilyen még nem történt, „hogy nacionalista diákat letartóztassanak. Engem, harcos múltammal?” – fakadt ki még a '30-as évek derekán is.¹¹⁰ Egyheti fogda után újra az egyetem lett a harctere. 1923 júniusában az ország valamennyi egyetemét be kellett zárni. Mojtát az ország valamennyi egyeteméről kitiltották. A két harcos azt tette, amit az elszigetelődő forradalmárok szoktak tenni, azért hogy megtorolják a zsidók emancipációját, összeesküvést szóttek – 1923 októberében.

Szent Mihály ikonjától Szent Mihály Légiójának megalapításáig

Összeesküvés, börtön, az áruló „megbüntetése”

Az összeesküvés ötlete Mojtától származott, hegyen fogant, amikor barátjának, Codreanunak havasi kirándulásuk alkalmával így öntötte ki a szívét: „... fejezzük be szépen a mozgalmat önmagunk feláldozásával, de velünk hulljanak el azok is, akiket bűnösnek találunk a román nemzeti érdekek elárulásában. Szerezzünk pisztolyokat, és lőjük le őket, olyan szörnyű példát adva, mely örökre megmarad a román történelemben.”¹¹¹ Meg kell büntetni „a pigmeusokat”, az árulókat, akik nem nőttek fel a helyzethez, először is az alkotmányozó minisztereket, akik még nagyobb bűnösök, mint a zsidók – ez volt Codreanu reakciója. Nyolcan össze is álltak, hogy Bukarestben aztán rögzítsék a részleteket. A helyszín Dealul Spirii, legendás hely, 1848 szeptemberében a tűzoltók itt szálltak szembe a török megszálló csapatokkal. Ez volt a havaselyi forradalom egyetlen nagy harcos gesztusa a megszállók ellen. Caragiale aligha véletlenül választotta immár klasszikus komédiája — *Viharos éjszaka* — színhelyéül, hogy a liberális diskurzust és annak meghamisítását nevetségessé tegye, még hozzá azután az 1877-es orosz-török háború után, melybe Románia is belépett, véget vetett a török hűbérességnek, és kivívta függetlenségét. A komédiaírónak az a jóslata nem vált be, mely szerint a liberálisoknak annyira sikerült diszkreditálni a liberalizmust, hogy nemsokára már senki sem akarja, hogy liberálisnak tartsák. A liberális kormány 1876-tól 1888-ig uralkodott, és a párt sem omlott össze, Ion Brătianu, a pártvezér fia újra uralkodott, neki köszönhető Nagy-Románia megteremtése, és a 20. században már hosszú életűnek tartható liberális kormányzás – 1922-től 1926-ig. Caragiale azon jóslata, hogy mi nevetünk, fiaink majd sírnak, lassan kezdett valóra válni.¹¹² Marx szerint a világtörténelemben, ami először tragédia, annak utánzása komédia, most viszont Dealul Spiriiin tragédia előjátéka zajlott. Csak előjátéka, mert a nyolcfős csoportban is akadt áruló, aki megriadt, és elmondta, mi készül, így valamennyien a vácărești-i börtönben kötöttek ki, egy kivétellel, de az is feladta magát. Mártírok lettek, akik viszont terveztek. „...csak mi nem alszunk” — jelentette — kö-

¹¹⁰ Codreanu: Pentru legionari, 129.

¹¹¹ Codreanu: Pentru legionari, 166.

¹¹² Miskolczy: Modern mítoszok, 9., 47.

tetben is megjelent börtönleveleiben Codreanu.¹¹³ És vitatkoztak, Mihály és Gábor arkangyal napján éppen azon, hogy milyen nevet adjanak annak az ifjúsági szervezetnek, amelyet a Liga kereteiben akartak felállítani. Melyik arkangyalról nevezzék el? És akkor Codreanunak eszébe jutott, hogy apja beszélt neki arról, hogy a börtöntemplom ikonosztázanak baloldali kapuja fölött van egy Mihály-ikon. Megnézték, gyönyörű volt, reveláció, mert mint a kapitány emlékezett: „Engem sohasem vonzott egyetlen ikonnak sem a szépsége. Most viszont úgy éreztem, egész lelkemmel kötődöm ehhez az ikonhoz, és az volt az érzésem, hogy Szent Mihály él. Ettől kezdve szeretni kezdtem az ikonokat.”¹¹⁴ És így megtalálták az égi vezetőt is, kinek segítségével fohászkothattak. Ugyanakkor készültek a perre, népviseletet küldettek a szülőkkel, mert a jászvásári diákkongresszus döntése szerint ez a hivatalos diákegyenruha, és különben is: „Térjünk vissza a bocskorhoz, mert nagyon eltávolodtunk a nép szent és szép szokásaitól” – írta Moța, apja szászvárosi lapjában.¹¹⁵ És harcra hívott fel, 1923. december 10-én, az évfordulón. És győzelemre hívott, amely csak „az egész nemzeti ügy” győzelmével jön el.¹¹⁶ És példát adtak abból is, hogy a belső árulót nem kímélik. Moța — akinek becsempésztek egy revolvert — le akarta a gyanúsítottat, de csak megsemmisítette, pedig nem tagadta a kihallgatáson: „azt akartam, hogy meghalljon”.¹¹⁷ Codreanu pedig a perben kijelentette, hogy nem tudott semmit barátja tervéről, de „sajnálom, hogy nem én lőttem, mert én jobban céloztam.” És ez szintén megjelent a sajtóban.¹¹⁸ A sajtó és a hivatalos rendszer iránti utálat csak fokozta a szimpátiákat az összeesküvők iránt, akik romantikus szabadsághősökként jelentek meg egyre többek képzeletében. Miért ne?

Minisztergyilkosságra volt már példa. De eddig — úgy mond — idegenek voltak a tettesek. 1862-ben Románia első miniszterelnökét lőtték le. Egy fizetett és odaadóan szimatoló szekus ügynökből lett történész¹¹⁹ ki is derítette, megfelelő bizonyítékok nélkül, hogy a merénylő magyar volt, a háttérben pedig a szabadkőműves államfő állt, I. Cuza.¹²⁰ A terrorista akcióra viszont a közelmúlt szolgált példával. 1920 decemberében Max Goldstein és négy anarchista társa (Gelber Moscovici, Leon Lichtblau, és Saul Ozias) olyan robbantásos merényletet követtek el, amelyben az igazságügyminiszter és két szenátor vesztette életét. Jellegzetes anarchista akció volt, de jó alkalom arra, hogy a kommunista pártot törvényen kívül helyezték.¹²¹ És miután a merénylők zsidók voltak, az antiszemita hangulatot is erősítette, oly módon, hogy óhatatlanul az jut eszünkbe, amit a moszkvai főrabbi Trockijról mondott, akinek eredeti neve Bronstein: „A Trockijok csinálják a forradalmat, és a Bronsteinek isszák meg a

¹¹³ *Corneliu Zelea-Codreanu: Scrisori studentești din închisoare : Văcărești, 9 octombrie 1923 – 30 martie 1924. Iași, 1925. 17.*

¹¹⁴ *Codreanu: Pentru legionari, 179.*

¹¹⁵ *Orga: Moța, 188–189.*

¹¹⁶ *Totalitarismul, I. 398.*

¹¹⁷ *Totalitarismul, I. 391.*

¹¹⁸ *Orga: Moța, 193.*

¹¹⁹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Alex_Mihai_Stoenescu (2012–02–13)

¹²⁰ *Alex Mihai Stoenescu: Istoria loviturilor de stat din România I. „Revoluție și francmasonerie”, Buc., 2001. 147–151.*

¹²¹ *Stelian Tănase: Clienții lui Tanti Varvara. Buc., 2008. 43–52.*

levét.” A bukaresti összeesküvését is. A közvélemény azt tudhatta meg a sajtóból, hogy Codreanu vallomása szerint elsősorban a zsidók életére törtek, aztán az is kiderült a névszerinti felsorolásból, hogy négy kormányzati ember, négy zsidó és egy szabadkőműves román volt a célszemély.¹²² A kihallgatáson már úgy nyilatkozott, hogy a miniszterek megölésének szándékáról lemondtak, ezután két zsidóval és szabadkőművessel egészítették ki a listát.¹²³ Önéletrajzában csak zsidókat említett név szerint.¹²⁴ Moța pedig a kihallgatáson csak zsidók megöléséről vallott.¹²⁵ A Keresztény Nemzeti Önvédelem Ligája szolidarizált velük, támogatásukra hívta híveit.¹²⁶ Paulescu elmagyarázta az esküdtszéknek, hogy „Romániában nincs faj- vagy vallásgyűlöletből fakadó öncélú sui generis antiszemitizmus. Romániában csak reaktív, jogos önvédelemből eredő antiszemitizmus van a belső árulással cinkos külső agresszió ellen.”¹²⁷ És így a per „népünk pere olyan idegen nép ellen, amely előzőnlötte az országot és le akarja igázni”.¹²⁸ Az eredmény a vádlottak felmentése. Ilyen légkörben, nem is lehetett más. Mint egy avatott történész a mából visszatekintve írja: „A politikusok — akik között Nicolae Iorga volt az egyik hangadó — minimalizálták, sőt engedékenységgel figyelték az ilyen tetteket, ifjú elmék túlhevültségének tudva be az egészet. Olyan országban, ahol a katonatisztek pisztollyal szolgálatnak magukat igazságot a szomszédal szemben, ahol a törvényszék előtt kiderül, hogy tele vannak kitüntetéssel, mint háborús hősök, akiket magas protektorok támogatnak, és ezért fel is mentenek, a fiatal összeesküvők felmentése nem tartogatott nagy meglepetést.”¹²⁹ Moțát is felmentették, de a börtönben elkövetett gyilkosságkísérlet miatt még újabb per várt rá.

Példamutató gyilkosság

Codreanu ott folytatta, ahol abbahagyta, de új meglepetéssel is szolgált. 1924 májusában Jászvásár mellett munkatábort (téglagyárral és zöldségeskertetel) kezdett szervezni, mint a rendőrségen nyilatkozta, tette ezt úgy, „mint a nacionalista diákság tényleges vezetője”.¹³⁰ Kezdeményezésére elhatározták, hogy Jászvásárt Keresztény Diákkotthont építenek, miközben a várost — és erre büszke volt — „a betyárság mezejévé” tette.¹³¹ A betyár a népi igazságszolgáltatás valóságos és mitikus figurája. Prototípusa a 19. század elején a törökök ellen is harcoló Iancu Jianu, aki kisbojárrá is emelkedett. A róla szóló regény a le-

¹²² Codreanu: Pentru legionari, 384., 386.

¹²³ Proceșele lui Corneliu Z. Codreanu. I. Szerk. Radu-Dan Vlad. București, 1999. 34.

¹²⁴ Codreanu: Pentru legionari, 173. (A nevek nem mind egyeznek a kihallgatáson megnevezettekével.)

¹²⁵ Proceșele lui Corneliu Z. Codreanu. I. 35.

¹²⁶ Totalitarismul, I. 407–408.

¹²⁷ <http://ortodoxiesauomoarte.wordpress.com/tag/nicolae-paulescu/>; <http://www.scribd.com/doc/6025308/furtul-unui-premiu-nobel-insulina-lui-nicolae-paulescu> (2012–02–13)

¹²⁸ Totalitarismul, I. 409.

¹²⁹ Mihai Alex Stoeneșcu: Istoria loviturilor de stat din România. II. 2006. 432.

¹³⁰ Totalitarismul, I. 420.

¹³¹ Totalitarismul, I. 422.

gionáriusok kedvenc olvasmánya volt, otthon és aztán külföldön is.¹³² A végén az üzenet „az igazság mindig örökéletű”.¹³³ A betyárhagyományt nem is a fiatalok élesztették fel. 1919 júniusában Amos Frâncu, ügyvéd — akit a „mócok királyának” is neveztek — megalapította Kolozsvárt a „Kereszttestvériség” (Frăție de Cruce) protonevű fasizoid szervezetet azzal a céllal, hogy a nemzeti szabadságot biztosítsa valamennyi román számára, hitet téve a demokratikus monarchia mellett is.¹³⁴ A kereszttestvériség vértestvériség, lényege: az életre-halálra szövetkezők kis keresztalakban megvágják a karjukat és egymás véréből szív-
tak. Az egyház tiltotta a ceremóniát.¹³⁵ Még 1920 márciusában a „Nemzeti Öntudat Gárdá”-jának és a „Kereszttestvériség”-nek a tagjai Jászvásárt megtartották ezt a szertartást.¹³⁶ Jó négy év múlva Codreanu pedig a betyárság logikájából fakadó végső cselekedetre is elkészült, amikor elhatározta, hogy ha kell, kioltja a jászvásári rendőrfőnök, C. Manciu életét. Ez ugyanis keményen fellépett a munkatábor ellen, május végén irgalmatlanul megverte a verekedő diákokat, és őt is velük. Ezek után Codreanu több mint négy hónapot gyöttrődött. Hetekre visszahúzódott a Rarău hegyei közé. Ez a hegység „az egyetlen barátom”.¹³⁷ A román képzeletvilágban a hegy és az erdő a román nép születésének színtere. A hegy: „ő ismer minket.”¹³⁸ Szimbolikus cselekedet is volt ez az elvonulása a hegyre. Mózes és Jézus hegyre vonultak vissza, majd kinyilatkoztattak. A hegyen, a Rarăun tanácskozott Codreanu Moțaival, ott született az összeesküvés terve. Most itt őrlődött, és elszánta magát a fegyveres megtorlásra. Közben a rendőrfőnök és a titkosrendőrség is jelentette, hogy bosszúként a bukaresti diákok körében is megszületett a halálos ítélet a rendőrfőnök ellen.¹³⁹ Codreanu számára biztatást jelentett az, hogy Moța szeptember végén a gyilkosságkísérlet után felmentették. És ünnepelték. Méghozzá Goga, aki az esküdtzéki döntés előestéjén megejtően és mély megértéssel ecsetelte, hogy Moța milyen „hosszú morális kálvárián” ment át, amíg lőtt. Az erdélyi román szenvedések bárdja, aki miután maga is hatalmi elit tagja lett, elvesztette ugyan költői vénáját, de egyszerre tudott az irodalomban és a politikában élni, megérezte, mi készül: „Úgy tűnhet, hogy Turgenyev vagy Dosztojevszkij egy-egy oldala elevenedett meg a Dunánál, és a földalatti vihar által elragadott társadalomban, túl egyesek meddő mennyei boldogságán, új katekizmus kezd dolgozni.” (Lehet, hogy az *Ördögök*re gondolt Goga, igaz, Dosztojevszkij ebben a regényében éppen Turgenyevet szerkesztette ki, az összeesküvők pedig megbűnhődtek, vagy morálisan megsemmisülten tűntek el, miután éppen ártatlan életet oltottak ki.) A román fiatalok viszont — oktatott ki Goga egy zsidó újságíró — „a fanatikus és

¹³² *Heinen*: Legiunea, 83.

¹³³ *Bucura Dumbrava*: Haiducul. Madrid, 1956. 416.

¹³⁴ Totalitarismul, I. 181–185.

¹³⁵ <http://www.crestinortodox.ro/carti-ortodoxe/pravila-bisericeasca/fratia-de-cruce-81950.html> (2012-02-16)

¹³⁶ *Dieaconu*: Realitatea, 204.

¹³⁷ *Dieaconu*: Realitatea, 149.

¹³⁸ *Codreanu*: Pentru legionari, 312.

¹³⁹ Totalitarismul, I. 427

intranszigiens nemzeti vallást képviselik, állami életünk legfontosabb alapját”.¹⁴⁰ És magára az államra is halálos veszély leselkedett.

Szeptember derekán a délbesszarábiai Tatarbunaron olyan felkelés tört ki, amelynek során meghirdették a szovjet hatalmat. A felkelést persze leverték, de komoly jelzés volt Szovjetország részéről, hogy nem mondott le a Dnyeszter-Prut közéről. Nem kétséges, hogy Moța felmentésében ez is szerepet játszhatott. Codreanunak pedig meg kellett mutatnia, hogy jobban tud célozni, ha az élen akar maradni. Október derekán egyik bebörtönzött diák a börtönigazgatónak jelenteni akarta, hogy mi készül, de nem álltak szóba vele.¹⁴¹ Egy hét múlva — október 25-én — Codreanu lelőtte a rendőrfőnököt, két beosztottját pedig megsebesítette, éppen amikor egyik diák pere után elhagyták a bíróság épületét. A kihallgatáson úgy nyilatkozott Codreanu — aki egyébként a peres diák ügyét ügyvédként képviselte —, hogy önvédelemből cselekedett így, mert bántalmazták.¹⁴² Vaida Voevodnak, a Maniu kormány belügyminiszterének viszont azt mesélte, hogy miután a tárgyalóteremben egymást kölcsönösen megfenyegették, amikor kijöttek, és a rendőrfőnök vele szemben megállt, „az volt az érzésem, hogy a revolveréért nyúl, mivel nekem a kezemben volt, előrántottam”, Manciú futni kezdett, én pedig lőttem, és eltaláltam. De biztos vagyok, ha nem lövöm le, akkor megölt volna.”¹⁴³ Első életrajza szerint a bíróság épülete előtt tanácskozott társaival, amikor a rendőrfőnök beosztottjaival mint vérszomjas farkas akarta magát rávetni, de a golyó megállította.¹⁴⁴ A jogos önvédelem változata él a legionárius hagyományban, sőt még a mozgalmat megtagadó egykori legionáriusok is vallják ezt.¹⁴⁵ Abban viszont megoszlanak a vélemények, hogy mikor történt az eset: a tárgyalás előtt, alatt vagy után, és mi váltotta ki a gyilkos tettet. Van olyan történet, mely szerint a rendőrfőnök mihelyt meglátta Codreanut rávetette magát,¹⁴⁶ és szembe is köpte.¹⁴⁷ A rendőrorvosi jelentés szerint a golyó balról jobbra hatolt át a koponyán, és a halálos lövés hátulról érte az áldozatot.¹⁴⁸ Van, aki ezt tekinti hitelesnek,¹⁴⁹ mert erre is van tanú.¹⁵⁰ Bár miért ne találtak volna? S a laikus azt sem érti, hogy ha balról hatolt be a lövedék, akkor hogy jöhetett hátulról? Talán még abban is lehet igazság, hogy Codreanu — mint vallotta — nem előre megfontolt szándékából követte el a gyilkosságot, hanem hirtelen felindulásból, mert már évek óta revolverrel járt, és azt biztos elhatározta, hogy ha megtámadják, védekezik.¹⁵¹ Amikor a kihallgatás során szembesítették a két rendőrrel, akkor az eredmény

¹⁴⁰ Totalitarismul, I. 430–431.

¹⁴¹ Totalitarismul, I. 438., 447.

¹⁴² Proceșele I. 49.

¹⁴³ Arhivele Naționale, Sibiu, Fond Vaida Voevod, 21. nr. Caietul 1. 35.

¹⁴⁴ *Georgescu*: Un om, 29.

¹⁴⁵ *Doru Popovici – Mircea Popa*: Falimentul verde. Buc. 2000. 30.

¹⁴⁶ *Paul Guiraud*: Codreanu et la Garde de fer. Colecția Dacia, h. n. é. n. 20.

¹⁴⁷ <http://www.scribd.com/doc/61688968/Codreanu-l-homme-de-la-foret-M-Gauvain-1939> (2012–02–16)

¹⁴⁸ *Scurtu – Buzatu*: Istoria, 157.

¹⁴⁹ *Zamfirescu*: Legiunea, 148.

¹⁵⁰ Proceșele I. 53.

¹⁵¹ Proceșele I. 56.

annak a tényállásnak a megállapítása lett, hogy Codreanu valaki hátra vágta, a rendőrfőnök felkiáltott: huligán, tartoztassák le, ő pedig lőtt.¹⁵² Egyik korabeli tudósítás szerint az épület elhagyása közben a rendőrfőnök és Codreanu szóváltásba keveredett, majd mikor a rendőrfőnök elkiáltotta magát, hogy tartoztassák le, akkor ő lőtt.¹⁵³ Önéletrajzában már arra emlékezett, hogy a nyílt tárgyaláson 20 rendőr rontott rá, és akkor kapta elő revolverét.¹⁵⁴ 1930-ban viszont, amikor mintegy száz diáknak mesélte el a Légió alapításának történetét, közölte, hogy ama bizonyos tárgyaláson a rendőrfőnök aposztrofálta őt, akkor — a titkosrendőrségi elemző szerint — „nem várta csak a tárgyalás végét, hogy megölje”¹⁵⁵ Akárhogy is történt — az emlékező Codreanunak abban igaza van — „végzetes nap” volt.¹⁵⁶ Az események leírásából és a mellette kiálló sajtóvéleményekből az derül ki, hogy végzetszerűen vezetett ide a rendőrterror. A végzet a rendőrfőnökre sújtott le. De nemcsak, mert akik közelebbről megismerték őt és a mozgalmat, úgy látták, hogy a bűnbánat élete végéig kísérte,¹⁵⁷ miközben többször is hasonló „büntetéssel” fenyegette meg ellenségeit. Ugyanakkor ez a gyilkosság tette őt — és vele szolidarizáló négy korábbi összeesküvő társát, akik börtönbe vonultak, majd éhségstrájkjal tiltakoztak — egyre ismertebbé. Az egyetemi tanácsban Cuza ismételt az antiszemita diákok és Codreanu mellett állt ki, hangoztatva, hogy eljárását „szigorúan tudományos meggyőződése” diktálja.¹⁵⁸ Volt, aki Codreanu-t „Cuza lelki gyermekének” nevezte, professzortársát pedig „morális gyilkosnak”,¹⁵⁹ mire a válasz, „tanításunk nem büntetetre hív”, az országhoz szól, ő pedig politikai gazdaságtant tanít.¹⁶⁰ Az antiszemita diákság országshozta ünnepelt, Iorga viszont — cikkében — felháborodottan bélyegezte meg az ifjúság lelkének mérgezőit, azt sem tartva méltónak, hogy néven nevezze a gyilkost.¹⁶¹ Nemsokára már magánforgalomban megjelent a Codreanu-bélyeg, és ennek használata miatt is indult per. A liberális kormány — állítólag — megpróbált példát statuálni, és ebben most talán azért nem lehet kételkedni, mert az eset már kínos volt a külföld előtt is.¹⁶²

Codreanu pere és megdicsőülése

Codreanu perét a liberális képviselőket választó Focșani-ba akarták megrendezni, de a városban elharapózó zsidóellenes megnyilvánulások miatt az ország másik végébe, Turnu-Severinbe tették át. Hat napig tartott a per a szín-

¹⁵² Proceșele I. 64.

¹⁵³ Takács Ferenc: A Mihály Arkangyal Légió. Szekszárd, 2012. 133–134.

¹⁵⁴ Codreanu: Pentru legionari, 223–224.

¹⁵⁵ Ideologie și formațiuni de dreaptă în România. 1927–1931. II. Szerk. Ioan Scurtu, Natalia Tampa, Cristian Troncotă, Dana Beldiman. Buc. 2000. 207.

¹⁵⁶ Codreanu: Pentru legionari, 224.

¹⁵⁷ Nichifor Crainic: Zile albe – zile negre. Buc. 1991. 231.; Vulcănescu: Nae, 100.

¹⁵⁸ Totalitarismul, I. 455.

¹⁵⁹ Totalitarismul, I. 466.

¹⁶⁰ Totalitarismul, I. 469.

¹⁶¹ Totalitarismul, I. 479.

¹⁶² Livezeanu: Cultură, 337–338.

házban. Május végén az esküdtek 5 órai tanácskozás után felmentették a vádlottat.¹⁶³ A közönség tombolt az örömtől. Codreanu haza felé vezető útja — Bukaresten keresztül — diadalút lett. Goga is mellette cikkezett, leszidta a zsidó sajtót, Iorgát, figyelmeztetve, hogy a per nem a vádlott diák pere volt, a diákmozgalom pedig „a nemzet organikus igazságainak” kifejezésre juttatása, és amiben mélyen igaza volt: a per az egész társadalom lelki válságát érzékeltette.¹⁶⁴ Aztán következett Codreanu házasságkötése ugyancsak Focșani-ban, hogy éreztessék a kormánnyal közvélemény hatalmát. A meghívó a „nemzet nagy hőse”-nek esküvőjére, minden „jó románt” várt „nemzetünk nagyszerű ünnepére”. Állítólag 80–100 ezer vendég sereglett oda, és Cuza professzor mellett tábornok és törzstisztek vettek részt. A két jegyespár pedig horogkeresztes koronával jelent meg.¹⁶⁵ Propaganda a Ligának, de jele annak is, hogy Codreanu kezdett Cuza mellé emelkedni. Mindenesetre apja, Ion — a titkosrendőrség jelentése szerint — már összeveszett a professzorral, mert keményebb antiszemita fellépéseket szorgalmazott az amúgy is egyre paprikásabb légkörben Paulescu lett a döntőbíró, aki gyorsan jelezte a rendőrfőnöknek, hogy a törvényesség talaján áll.¹⁶⁶ Cuzának egyre kínosabb lett a Codreanukkal való közösködés, annál is inkább, mert fia intím viszonyba keveredett az egyik Codreanu lánnyal. (Ez Pandrea börtönpletykája, bár megjegyezte, hogy a börtönben három tabu téma volt: borászat, szex és konyha. Mindenesetre lehetett valami benne, mert miután Moța feleségül vette Iridentát, és ez teherbe esett, lelkesen írta sógorának, hogy Mihály arkangyaltól fogant a magzat. Codreanu apja részegen le is térdelt előtte, és imádkozott, dinasztia alapításának reményében. Decebal viszont komoran elhallgatott, ha szóba hozták a Hohenzollerneket felváltó dinasztia ötletét.¹⁶⁷ Márpedig még 1937-ben valóban közzé tették Moțának azt a levelét, amelyben arról írt, hogy nejével való közös életük olyan tiszta volt, mint az angyaloké, és a terhesség „természetfeletti”, és „nagy csoda fog megtörténni”.¹⁶⁸) Cuza viszont szabadulni akart a heves fiataloktól, akik a Liga programjának betartását ellenőrző gárdát akartak felállítani.¹⁶⁹ Anyagilag hozzájárult ahhoz, hogy 1925 októberétől Codreanu Grenoble-ban közgazdasági doktorátus érdekében folytathassa tanulmányait, Moța pedig ugyanott megszerezhesse a jogi licenciátust. Ez meg is történt, Codreanu viszont félbeszakította tanulmányait, mert 1926 májusában indult a képviselőválasztáson, nem sikerült, visszatért Franciaországba, és 1927 februárjában letette az első évi vizsgákat, majd Moța kérésére hazatért, hogy rendezzék a Ligán belüli viszályokat. Ezek már — láttuk — kezdettől fogva érlelődtek. 1926 januárjában meg is írta Cuzának, hogy akkor hagyta el az országot, amikor látta, nincs ereje a harchoz, de „nyugodt lelkiismerettel, mert mindent

¹⁶³ Totalitarismul, I. 517.

¹⁶⁴ Totalitarismul, I. 519–521.

¹⁶⁵ <http://www.tracologie.info/revista-presei/nunta-lui-corneliu-zelea-Codreanu-eveniment-monden-si-scandal-politic-2305.html> (2012–02–16)

¹⁶⁶ Totalitarismul, I. 537–538.

¹⁶⁷ *Pandrea*: Garda, 518., 537., 547.

¹⁶⁸ idézi *Mihai Fătu – Ion Spălațelu*: Garda de fier. Buc.1980. 44.

¹⁶⁹ Totalitarismul, I. 575–581.

megtettem, amit egy 25 éves fiatal megtehetett a nemzeti mozgalomért”. Őt ugyanis a Liga elveitől való elhajlásának vádjával illették, mert azt vallotta, hogy „a szeretet fegyelme” mellett érvényesülnie kell „a félelem fegyelmének” is. Márpedig — hangsúlyozza Codreanu ezzel a váddal szemben — „egy dolog annak elméleti kimutatása, hogy »Erdély az erdélyieké«, és hogy a románoknak kell birtokba vennie, és más a gyakorlat, azaz: a. az emberek összegyűjtése, b. harci egységekbe rendezése, c. instruálása, d. felfegyverzése, e. indítása”. Cuza ugyan „a teória útján kutatva a világot irányító (természeti) törvényeket, arra a következtetésre jutott, hogy az emberiség csak nemzetek formájában létezik, a nemzetek az egyetlen kultúra teremtő erő; kötelességünk, hogy műveljük »a nemzeteket«. Így: a román nemzetet létében fenyegetik, van zsidókérdés, ezt nem lehet csak a zsidók eltávolításával megoldani, a románok kötelessége magának az emberiségnek az érdekében az, hogy megvédjék nemzetiségüket: a zsidókérdés megoldásával”. És miután így adott számot Codreanu Cuzának a tanításáról, közölte mesterével, hogy neki „nincs érzéke a szervezéshez és a harchoz”. Viszont „a mi kötelességünk a román föld megvédése és a román nép megmentése a haláltól. [...] A mi kötelességünk az, hogy ebben a harcban fokozzuk képességeket és minden eszközzel győzzük le a gyengeségeket. A szeretet fegyelme az ember képességeihez szól. A félelem fegyelme a gyengeségeihez szól. Fronton vagyok. Szuronyrohamot parancsolok. Indulok előre a nép szeretetétől vezetve. Ott viszont meg kell halnom. Gyengeség vesz erőt rajtam, és érzem legyőz. Vissza akarok futni. De amikor megfordulok, látom a tiszt szigorú arcát és a rám irányított fegyvert, és hallom: »Vissza, vagy lelőlek«. A félelem visszafordított a kötelesség útjára. Visszafordultam a rohamhoz. Köszönöm a parancsnoknak, hogy nem hagyta, hogy akkor a gyávaság útjára térjek. Ezért »a félelem« nemcsak a nemzet érdekében jó, hanem a harcos egyénében is, aki számára támasz saját gyengesége ellen. Így dolgoztam eddig valamennyi fiúval, és mondhatom, hogy így jártam sikerrel.” Ezért: „Szerintem így kell neveljük azokat, akiktől a román nemzet felszabadítását várjuk.” A harcosokat erre a fegyelemre kell nevelni, „parancsoló módon követeli ezt a holnap!” Cuza az ő apját önérdékérvényesítéssel vádolta, de „még akkor is, ha elkerget minket, akkor is visszatérünk, hogy önt megvédjük, és szeretetünkkel halmozzuk el”. Majd nemsokára azt is kifejtette, hogy ha csak a szeretet hatja át a szervezetet, és „nem érezhető a félelem megbüntetésének bizonyossága, akkor nem lépnek be a szervezetbe, és komolytalannak tekintik azt. Ebből a szempontból a nemzeti mozgalom sokat nyert Moța tette révén, mert a „félelem” hiánya azt jelenti, hogy a becsületes embert nemcsak mások gyengeségeire hagyjuk, hanem mindenféle besúgóknak szolgálatjuk ki, akik tucatjával hatolnak be a szervezetbe, tudván, hogy nekik ez nem kerül semmibe”. Moța tette nem más, mint kísérlete arra, hogy megölje a korábbi összeesküvés árulóját. Codreanu viszont arra figyelmeztette a Mussolinit egykor dicsőítő Cuzát, hogy a duce zervező zsenije a szeretet és a félelem fegyelmével hozta létre azt a szervezetet, amelyhez hasonlót még nem látott a világ.¹⁷⁰ A Liga tagjai viszont megha-

¹⁷⁰ Consiliul National pentru Studierea Arhivelor Securitatii, Bucuresti Penal 11784. vol. 18. 173–182.

sonlottak. Cuza, a román „antiszemitizmus patriárkája” elterjesztette ellenfeleiről, hogy eladták magukat a zsidóknak,¹⁷¹ Corneliu apját is kizárta a Ligából, mire a fiú, miután látta, hogy nem tudja az egységet visszaállítani, az egykori összeesküvőkkel, a vácăreștiekkkel 1927. június 24-én megalapította a „Szent Mihály Arkangyal Légiót”. Nemsokára — „Ősi föld” címmel — lapot indítottak, és ebben az alapítók közös cikkben közölték, hogy kiléptek a Ligából, „csak így menthető, ami még menthető”.¹⁷² Azt csak később mesélte el önéletírásában, hogy milyen teátrális körülmények között váltak meg egymástól, elmentek ugyanis Cuzához, és kérték, mentse fel őket esküjük alól, ami meg is történt, azzal az atyáskodó intéssel, hogy ne kövessenek el hibákat, „mert a hibákért — főleg a politikában — drágán fizetnek.”¹⁷³ Ezzel szemben „Itt az órátok: gyertek!” — hangzott Codreanu felhívása, jelezve, hogy az intrika, érdek, tolvajság ellenében megtisztulásra van szükség, és többet ér 100 testvér, mint 100 ezer intrikus, lusta.¹⁷⁴ Aztán december közepe felé adta tudtára olvasóinak, hogy „június 24-én formálisan és nyilvánosan kis sereg alakult az ősi föld védelmére: Mihály Arkangyal Légió. Formálisan és nyilvánosan hiszen embrionális állapotban már 1923 ősze óta létezett a Vácărești falai között örökre szóló kötelek révén.”¹⁷⁵ Codreanu első — rövid — napiparancsa nem került a nyilvánosság elé. Ebben közölte, hogy 1927 június 24-én Keresztelő Szent János napján este 10 órakor megalakult a Mihály Arkangyal Légió, és csatlakozásra szólította azt, aki „határtalanul hisz”, és távolmaradásra azt, akinek „kétségei vannak”. Rögtön kinevezte az Ikon őrségének parancsnokát is.¹⁷⁶ Az ikonnak ezen túl minden ülésen ott kellett lennie. „Az ikontól és az oltártól indultunk, és egy ideig tévelyegtünk a világban” — írta Moța, aki a Légió lapjának első számában kiadta a jelszót is: „Az Ikonhoz!” Tőle „és parancsaitól egy pillanatra se távolodjunk el. Nem mi cselekszünk tehát, hanem ő, a legyőzhetetlen.” És van főnökünk, „akit senki sem választott, de elfogadták azok, akiket titkos erő vonzott, hogy egy főnök alatt alkossák” a szervezetet.¹⁷⁷ A főnök szó azért nem igazán hangzott jól, túl bizalmaskodó volt, ezért Moța¹⁷⁸ vagy Nicolae Totu megtalálta a vezérnek kijáró találó megszólítást: Kapitány!¹⁷⁹ (Totu egyike az elsőknak, aki lelkesen csatlakozott a Légiót alapító hívó szavára, előtte egy évvel — bírósági tárgyaláson — lelőtte David Falik zsidó diákot, mert ez és társai, lehurrogták és megköpdösték azt a tanárt, aki őket az érettségien megbuktatta, és aztán az őt ért sérelmet a román nép elleni tettként tüntette fel,¹⁸⁰ a gyilkosság volt „a

¹⁷¹ Ion I. Moța: Garda de fier și L.A.N.C. Axa, 1933. okt. 1. 19. sz.

¹⁷² Corneliu Zelea Codreanu – Ion I. Moța – Ilie Gârneață – Corneliu Georgescu – Radu Mironovici: Pământul strămoșesc. In: Pământul strămoșesc, 1927. aug. 1. 1. sz. 5.

¹⁷³ Codreanu: Pentru legionari, 297.

¹⁷⁴ Corneliu Zelea Codreanu: E ceasul vostru: veniți! Pământul strămoșesc, 1927. aug. 1. 1. sz. 6.

¹⁷⁵ Corneliu Zelea Codreanu: Legiunea Arhangelul Mihail. Pământul strămoșesc, 1927. dec. 15. 10. sz. 7.

¹⁷⁶ Codreanu: Pentru legionari, 296..

¹⁷⁷ Ion I. Moța: Cranii de lemn. München, 1951. 15–17. (Stencilezett példány, az „Omul Nou” sorozatban).

¹⁷⁸ Takács: A Mihály Arkangyal Légió, 156.

¹⁷⁹ Ion Dumitrescu-Borșa: Cal troian intra muroș. Buc. 2002. 61.

¹⁸⁰ Carol Iancu: Les Juifs en Roumanie (1919–1938). Paris, Louvain, 1996. 221.

büntetés” – hogy legionárius terminológiával éljünk.) Viszont, ami a kapitányságot illeti, talán mégis Codreanu találta ki, mert amikor még az összeesküvést szervezték „Vihar Kapitány” álnéven írt levelet.¹⁸¹ Jobb elnevezést nem is lehetett volna találni, megfelelt a legionáriusok által is idealizált betyárvilág stílusának és etikájának.

THE BIRTH OF THE IRON GUARD

by Miskolczy Ambrus
(Summary)

The Legion of Michael the Archangel or the Iron Guard started out as the third strongest and most coherent European fascist movement after those of Germany and Italy. Its founders came together in the course of the anti-semitic student manifestations of 1922–23, and then conceived of an infantile plot against some of the political leaders and well-known Jewish personalities. It was in the prison of Văcărești that they came into intimate contact with the icon of Saint Michael in the local church, and consequently embarked on a process of instrumentalizing religion and incorporating it into their own political religion. At first they acted as members of the antisemitic league founded in 1923 and directed by A. C. Cuza. Yet, while Cuza represented the program of the expulsion of Jews in the framework of parliamentary politics, and wanted his party to function as did the other political parties, those of „Văcărești” tried to transform the party in a paramilitary direction. Thus six among them left and formed in 1927 the Legion of Michael the Archangel. The leader became Corneliu Zelea Codreanu, who had established the charismatic nature of his leadership by shooting the police chief of Iași in 1924 and come to national fame thereby. The study contrasts the sources regarding the various events of crucial importance, highlighting their utterly contradictory nature, and tries to grasp that political atmosphere and social support which made it possible for an extreme-right movement, introducing political murders into its arsenal, to start its triumphal march. The punishment of crimes by representative democracy in accordance with the norms of the constitutional state might have been enough to prevent this movement from unfolding uncontrollably. These youth only did what their fathers and peers would also have done willingly but for the lack of sufficient courage and determination. For the time being, they manifested only their solidarity.

---

¹⁸¹ Proceșele, I. 43.